

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA
KATEDRA GEOGRAFIE

Markéta TOMÁNKOVÁ

**PŘÍČINY POTRAVINOVÝCH KRIZÍ A HLADOMORŮ
V OBLASTI VÝCHODNÍ AFRIKY**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Renata Pavelková Chmelová, Ph.D.

Olomouc 2007

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci řešila sama, a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

Děkuji RNDr. Renatě Pavelkové Chmelové, Ph.D. za cenné rady a ochotu pomoci.

Olomouc, 18. 5. 2007

.....
podpis

Vysoká škola: Univerzita Palackého

Fakulta: Přírodovědecká

Katedra: Geografie

Školní rok: 2005/06

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

student

Markéta TOMÁNKOVÁ

obor

Mezinárodní rozvojová studia

Název práce:

Příčiny potravinových krizí a hladomorů v oblasti východní Afriky

Causes of Food Crisis and Famines in East Africa

Zásady pro vypracování:

Cílem bakalářské práce je vytvoření komplexního pohledu na problematiku potravinových krizí a hladomorů s využitím konkrétních příkladů z oblasti východní Afriky. Kromě analýzy samostatných příčin potravinových krizí a hladomorů a zhodnocení jejich významů bude v práci diskutována problematika poskytování potravinové pomoci, také budou navržena možná řešení problému.

Struktura práce:

1. Příčiny potravinových krizí a hladomorů
 - přírodní podmínky
 - sociální, demografické a environmentální
 - ekonomické a politické
 - ozbrojené konflikty
2. Zhodnocení jednotlivých příčin, jejich potenciální význam do budoucna
3. Problematika poskytování humanitární pomoci
4. Možná řešení

Bakalářská práce bude zpracována v těchto kontrolovaných etapách:

Rešerše základní literatury, konkretizace osnovy, cíle práce – září 2006

Bibliografie, postupné zpracování práce – říjen 2006

Zpracování poloviny práce (základního textu) – leden 2007

Zpracování zbývajících částí práce (základního textu) – březen 2007

Dokončení a odevzdání práce (v konečné podobě) – květen 2007

Přílohy a ostatní náležitosti budou zpracovávány průběžně

Rozsah grafických prací: dle potřeby

Rozsah průvodní zprávy: 10 000 – 12 000 slov základního textu + práce včetně všech příloh v elektronické podobě

Seznam odborné literatury:

DREZE, Jean – SEN, Amartya. *Hunger and public action*. Clarendon Press, Oxford, 1989. ISBN 0198283652

MYERS, Norman – KENT, Jennifer. Food and hunger in Sub-Saharan Africa. *The Environmentalist*. 2001, vol. 21, no. 1, s. 41-69.

VON BRAUN, Joachim – TEKLU, Tesfaye – WEBB, Patrick. *Famine in Africa: Causes, Responses, and Prevention*. Johns Hopkins University Press for the International Food Policy Research Institute, Baltimore, 1999. ISBN 0801866294

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Renata Chmelová

Datum zadání bakalářské práce: 23. 5. 2006

Termín odevzdání bakalářské práce: 15. 5. 2007

vedoucí katedry

vedoucí diplomové práce

OBSAH

1	ÚVOD	8
2	CÍLE PRÁCE	9
3	POUŽITÁ METODOLOGIE.....	10
4	CHARAKTERISTIKA POTRAVINOVÉHO PROBLÉMU	11
4.1	Vymezení základních pojmů.....	11
4.2	Situace v oblasti výživy ve světě.....	12
4.3	Situace v oblasti výživy v subsaharské Africe	13
4.4	Současná situace v zemích východní Afriky.....	14
4.4.1	Džibutsko	14
4.4.2	Eritrea	14
4.4.3	Etiopie	15
4.4.4	Keňa	15
4.4.5	Somálsko	15
4.4.6	Súdán.....	15
4.4.7	Tanzanie	16
4.4.8	Uganda	16
5	PŘÍČINY POTRAVINOVÝCH KRIZÍ A HLADOMORŮ.....	17
5.1	Přírodní podmínky.....	17
5.1.1	Sucha	17
5.1.2	El Niño	19
5.1.3	Půdy.....	20
5.1.4	Škůdci.....	21
5.2	Sociální, demografické a environmentální faktory	21
5.2.1	Nízká produktivita zemědělství.....	21
5.2.2	Chudoba	23
5.2.3	AIDS.....	24
5.2.4	Environmentální degradace.....	25
5.2.5	Populační problém.....	27
5.3	Ekonomické a politické faktory	28
5.3.1	Mezinárodní obchod.....	28
5.3.2	Místní trhy	28
5.3.3	Politiky vlád	29
5.3.4	Nezájem vlád.....	30
5.4	Ozbrojené konflikty.....	31
6	ZHODNOCENÍ JEDNOTLIVÝCH PŘÍČIN, JEJICH POTENCIÁLNÍ VÝZNAM DO BUDOUCNA	36
6.1	Hlavní příčiny hladomorů v oblasti východní Afriky	36
6.1.1	Konflikty	36
6.1.2	Sucha	37
6.2	Hladomory jako komplexní krize.....	38
6.2.1	Potenciální význam jednotlivých faktorů do budoucna	40
7	PROBLEMATIKA POSKYTOVÁNÍ POTRAVINOVÉ POMOCI.....	43
7.1	Definice	43
7.2	Charakteristiky potravinové pomoci	43
7.3	Kritiky potravinové pomoci	45
7.4	Zásady pro poskytování potravinové pomoci	47
8	MOŽNÁ ŘEŠENÍ	49
8.1	Způsoby řešení a předpoklady pro řešení potravinového problému	49

8.2	Krátkodobá řešení	50
8.3	Střednědobá a dlouhodobá opatření	50
9	ZÁVĚR.....	52
10	SHRNUTÍ.....	54
11	SUMMARY	55
12	POUŽITÉ ZDROJE	56
	PŘÍLOHY.....	66

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AIDS	Acquired immune deficiency syndrome (Syndrom získaného imunodefici)
BBC	British Broadcasting Corporation (Britský rozhlas)
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations (Organizace OSN pro výživu a zemědělství)
GIEWS	Global Information and Early Warning System (Globální informační systém včasného varování)
HDP	Hrubý domácí produkt
HIV	Human immunodeficiency virus (Virus lidské imunitní nedostatečnosti)
IFAD	International Fund for Agricultural Development (Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj)
IFPRI	International Food Policy Research Institute (Mezinárodní výzkumný institut pro politiku výživy)
IGC	International Grains Council (Mezinárodní rada pro obilí)
UN	United Nations (Organizace spojených národů – OSN)
UNAIDS	The Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (Společný program OSN pro HIV/AIDS)
UNDP	United Nations Development Programme (Rozvojový program OSN)
UNEP	United Nations Environment Programme (Program OSN pro životní prostředí)
UNSG	Secretary General of the United Nations (Generální tajemník OSN)
WFP	World Food Programme (Světový potravinový program)

1 ÚVOD

Potravinový problém je rozebírán poměrně často, a to i v médiích. V poslední době se objevují především zprávy o rostoucím počtu obézních lidí v rozvinutých státech a zvyšujícím se výskytu onemocnění způsobených nadváhou. Příčinou je nevhodné složení stravy, ale hlavně nadměrná spotřeba potravin. Nadváha se tak stala civilizační chorobou vyspělého světa.

Na druhé straně v rozvojových zemích žije přes 800 milionů lidí trpících hladem. A nejhorší formou hladu jsou opakující se potravinové krize a hladomory. Počty potravinových krizí, které zasahují obyvatele třetího světa, jsou každý rok uváděny v desítkách. Svět se ale o těchto krizích většinou dovídá až v situaci, kdy zemím hrozí hladomor. Média nám pak ukazují obrázky podvyživených obyvatel umírajících hlady s častým a zjednodušeným konstatováním, že příčinou hladomoru je dlouhotrvající sucho. Následně si lidé ve vyspělých zemích vytvoří představu, že jedinou příčinou potravinové nejistoty obyvatel rozvojového světa je sucho, a tak nemohou ke zlepšení jejich situace nijak přispět, protože člověk počasí zatím poroučet neumí.

Představa, že sucho je jedinou příčinou potravinových krizí, je však mylná. Mnohé oblasti světa jsou často sužovány suchy a nepravidelnými srážkami (příkladem může být velká část Austrálie), lidé tam ale žijí v potravinové jistotě a nikoho ani nenapadne, že by jejich zemi mohl postihnout hladomor. Proto je zřejmé, že na vzniku potravinových krizí se podílí i jiné faktory.

Toto téma jsem si vybrala proto, že věřím, že můžu poskytnout komplexní pohled na problematiku vzniku potravinových krizí a hladomorů. Jelikož se domnívám, že jednotlivé příčiny se mohou na různých místech světa lišit, rozhodla jsem se pro bližší zaměření na oblast východní Afriky, odkud zprávy o opakujících se potravinových krizích a hladomorech přicházejí nejčastěji.

2 CÍLE PRÁCE

Hlavním cílem bakalářské práce je vytvoření komplexního pohledu na problematiku vzniku potravinových krizí a hladomorů v oblasti východní Afriky s využitím konkrétních příkladů. Oblastí východní Afriky se míní následující státy: Džibutsko, Eritrea, Etiopie, Keňa, Súdán, Somálsko, Tanzanie a Uganda. Časově se autorka při analýze jednotlivých příčin potravinových krizí a hladomorů bude soustředit na období od začátku 70. let 20. století až do roku 2006.

V první kapitole budou vymezeny základní pojmy související s potravinovým problémem, krátce bude také charakterizována současná situace v oblasti výživy.

V druhé a pro tuto práci nejdůležitější kapitole budou analyzovány jednotlivé příčiny potravinových krizí a hladomorů, a to v rámci této kategorizace: přírodní podmínky, sociální, demografické a environmentální faktory, ekonomické a politické faktory a ozbrojené konflikty.

V následující kapitole bude zhodnocena důležitost jednotlivých faktorů podílejících se na vzniku potravinových krizí a hladomorů, také bude posouzen jejich potenciální význam do budoucna.

V další kapitole bude diskutována problematika poskytování potravinové pomoci, jakožto nástroje používaného k odvrácení potravinových krizí.

V závěrečné kapitole budou navržena možná řešení potravinového problému, v rámci kterých budou vyjmenovány jednotlivé kroky důležité pro zlepšení situace v oblasti výživy.

3 POUŽITÁ METODOLOGIE

Pro zpracování bakalářské práce byla použita rešeršně-kompilační metoda sběru a třídění informací, které byly následně interpretovány. Při získávání informací bylo použito elektronických i tištěných zdrojů. Jelikož šlo především o anglicky psané zdroje, bylo nutné je nejprve přeložit a až poté zpracovat.

Užitečným zdrojem byly dokumenty organizace FAO dostupné v elektronické podobě a stránky WFP, které byly využity především pro zpracování části věnující se současné potravinové situaci. Kapitoly zabývající se příčinami potravinových krizí a hladomorů vycházejí z několika významných zdrojů. Často citovaná jsou díla zaměřená konkrétně na problematiku hladu v Africe. Jde například o článek *Causing Hunger an overview of the food crisis in Africa* organizace Oxfam nebo knihu *Famine in Africa: Causes, responses, and prevention*, kterou napsali autoři BRAUN – TEKLU – WEBB. Část práce zaměřená na potravinovou pomoc vychází z elektronických zdrojů zabývajících se tímto tématem. Klasifikace možných řešení potravinového problému, která je uvedena v závěru práce, vychází z knihy *Globální problémy a světová ekonomika* autorů JENÍČEK – FOLTÝN.

Pro potřeby citace byl zaveden systém poznámek pod čarou. Úplný seznam citací je uveden na konci práce. Přímé citace v textu jsou dány do uvozovek. Poznámky pod čarou byly použity i pro vysvětlení některých pojmů a uvedení doplňujících informací.

Práce je doplněna obrázky, grafy a tabulkami týkajícími se daného tématu.

4 CHARAKTERISTIKA POTRAVINOVÉHO PROBLÉMU

4.1 Vymezení základních pojmů

Problematika hladu, do které patří také potravinové krize a hladomory, je široká, a proto je třeba rozlišit a definovat základní pojmy.

„Hlad je stav plynoucí z neschopnosti jedince přijmout dostatečné množství jídla pro to, aby mohl vést zdravý a aktivní život.“¹ Mezi základní typy hladu patří hladovění, podvýživa, nedostatek stopových prvků, především železa, jodu a vitamínu A, a podvýživa zapříčiněna nemocemi, jako jsou například průjemovitá onemocnění, malárie a spalničky. Podvýživa je stav, kdy dochází k trvalému či sezónnímu nedostatečnému příjmu živin ve stravě, hladovění je absolutní nedostatek jídla na určitém území, ke kterému často dochází ve spojitosti s hladomory.²

V roce 1975 byl v časopise *Science* publikován článek, v němž se píše, že „hladomor může být definován jako vážný nedostatek potravin doprovázený významným zvýšením lokální či regionální úmrtnosti“.³ Podobně hladomor chápe i spousta jiných autorů, jako například JENÍČEK a FOLTÝN, podle kterých „hladomor představuje akutní nedostatek potravin doprovázený epidemiemi, v jehož důsledku zemřou řádově miliony lidí“.⁴

Nicméně během 80. let 20. století se názory na to, jak definovat hladomor, podstatně měnily, a na hladomor se začalo nahlížet také jako na sociální proces a společenskou krizi.⁵ BRAUN, TEKLU a WEBB ve svém díle uvádějí, že „hladomor je široce rozšířený a extrémní hlad, který z pohledu jedinců způsobuje prudkou ztrátu tělesné hmotnosti a zvýšení chorobnosti, na úrovni celé společnosti se projevuje zvýšením úmrtnosti a vážou poruchou sociální činnosti“, především však hladomor vidí jako „katastrofální rozvrácení sociálních, ekonomických a institucionálních systémů, které se starají o výrobu, rozdělování a spotřebu potravin“.⁶

¹ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 6)

² KAŇÁKOVÁ (2004, s. 58–60)

³ MAYER in HOWE – DEVEREUX (2004, s. 355), dostupné z <<http://www.ids.ac.uk/ids/pvty/pdf-files/FamineIntensityMagnitudeScales.pdf>>

⁴ JENÍČEK – FOLTÝN (2003, s. 118)

⁵ HOWE – DEVEREUX (2004, s. 356), dostupné z <<http://www.ids.ac.uk/ids/pvty/pdf-files/FamineIntensityMagnitudeScales.pdf>>

⁶ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 1; 6)

Potravinová krize je často spojována s pojmy potravinová nouze nebo nedostatek potravin, někdy jimi bývá dokonce zaměňována. Předstupněm potravinové krize je narušení potravinové bezpečnosti (tedy potravinová nejistota), přičemž Organizace pro zemědělství a výživu (FAO) definuje potravinovou bezpečnost jako „dosažitelnost a stabilitu potravinových zásob na národní úrovni domácností a jednotlivců“, kdy „potravinová bezpečnost domácností je chápána jako fyzický a ekonomický přístup k odpovídajícím potravinám pro všechny členy domácností, bez náhlých rizik ztráty tohoto přístupu“.⁷

Potravinové krize vznikají v místech, kde lidé nemají přístup k dostatečnému množství výživných potravin. Mohou být zapříčiněny přírodními pohromami, konfliktem, politickou nestabilitou, ekonomickým úpadkem, nebo také například epidemií HIV. Hladomor nastává, když se některé faktory podmiňující vznik potravinové krize ještě zhorší a zapříčiní zvýšený počet úmrtí na rozsáhlém území v důsledku podvýživy a nemocí.⁸ Hladomor je tedy nejčastěji chápán jako poslední fáze krize.

Potravinové krize se z hlediska celkového počtu obětí hladu podílejí přibližně na 10 % obětí a hladomoru čelí každoročně méně než 1 % světové populace. Většina lidí totiž umírá v důsledku chronické podvýživy.⁹ Na rozdíl od hladomoru, který je v dnešní době poměrně omezeným jevem vázaným svým výskytem převážně na subsaharskou Afriku, je chronická podvýživa častým problémem i dalších částí světa, zvláště jižní Asie.¹⁰

4.2 Situace v oblasti výživy ve světě

Potravinový problém se netýká jen nedostatku jídla, ale také nadměrné spotřeby a nevhodného složení potravin, a to nejenom ve vyspělých zemích, ale i v mnoha zemích rozvojových a transformujících se. Výskyt obezity u dospělých dosahuje v některých zemích západní Evropy a Ameriky až k 25 % a v některých oblastech východní Evropy až ke 40 %, v Africe a Asii je obezita relativně neobvyklá. V roce 2000 se počet obézních lidí pohyboval okolo 300 milionů.¹¹

Problém nedostatku potravin a hladu postihuje také velkou část obyvatelstva, je však charakteristický především pro země rozvojové. I když se podíl podvyživených lidí na

⁷ FAO in JENÍČEK – FOLTÝN (2003, s. 113)

⁸ BBC (2007b), dostupné z <<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4718787.stm>>

⁹ KAŇÁKOVÁ (2004, s. 58–59)

¹⁰ DRÈZE – SEN (1989, s. 8–9)

¹¹ KAŇÁKOVÁ (2004, s. 57)

celkové populaci podařilo během posledních 30 let 20. století výrazně snížit, počet podvyživených lidí na světě zůstává stále vysoký. (viz tab. 1) V regionech Latinské Ameriky a Karibiku a Asie a Pacifiku se sice od roku 1996¹² snižuje jak celkový počet podvyživených obyvatel, tak i podíl podvyživených na populaci, na druhé straně se však v subsaharské Africe, na Blízkém východě a v severní Africe během posledních 11 let počet podvyživených lidí zvýšil.

FAO odhaduje, že v období let 2001–2003 trpělo podvýživou 854 milionů lidí, z čehož 820 milionů žilo v rozvojových zemích, 25 milionů v transformujících se zemích a 9 milionů ve vyspělých zemích.¹³

Tab. 1: Podvýživa v rozvojovém světě

Oblast	Počet podvyživených lidí (v milionech)			Podíl podvyživených lidí na celkové populaci (v %)		
	1979–81	1990–92	2001–03	1979–81	1990–92	2001–03
Asie a Pacifik	727	570	524	32	20	16
Latinská Amerika a Karibik	46	59	52	13	13	10
Blízký východ a severní Afrika	22	25	38	9	8	9
Subsaharská Afrika	125	169	206	36	35	32
Rozvojový svět celkem	920	823	820	28	22	17

Zpracováno autorkou podle následujícího zdroje: FAO (2006c; 2002)

4.3 Situace v oblasti výživy v subsaharské Africe

Počet podvyživených lidí v subsaharské Africe stále stoupá. Mezi období let 1990–1992 a 2001–2003 vzrostl tento počet z 169 milionů na 206 milionů. Od roku 1996 se na tomto růstu podílelo především těchto pět zemí: Burundi, Demokratická republika Kongo,

¹² Rok konání Světového potravinového summitu v Římě, na kterém se světoví lídři zavázali usilovat o vymýcení hladu ve všech zemích a stanovili si za cíl snížit do roku 2015 počet podvyživených na polovinu. – FAO (2006c, s. 4), dostupné z <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/a0750e/a0750e00.pdf>

¹³ FAO (2006c, s. 8), dostupné z <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/a0750e/a0750e00.pdf>

Eritrea, Libérie a Sierra Leone. Naopak mezi země, které výrazně snížily jak počet tak i podíl podvyživených obyvatel, patří Etiopie, Ghana a Mozambik. Z hlediska podílu podvyživených obyvatel se situace v regionu subsaharské Afriky výrazně nemění už po více než tři desetiletí. Podvyživou zde trpí každý třetí obyvatel, což je největší podíl na světě.¹⁴

Během roku 2005 čelilo v subsaharské Africe potravinové nouzi 28 zemí. Mezi hlavní důvody potravinové nejistoty patřila sucha, vnitřně přesídlení lidé a občanské nepokoje, v menší míře pak uprchlíci, vracející se uprchlíci a vnitřně přesídlení lidé, sarančata, ojediněle vysoké ceny potravin či hospodářské problémy.¹⁵

V regionu subsaharské Afriky se nacházejí dvě k hladomorům nejvíce náchylné země. Jde o Etiopii a Súdán.¹⁶

4.4 Současná situace v zemích východní Afriky

4.4.1 Džibutsko

Klima této země je horké a suché, srážky jsou velmi nízké a nepravidelné, okolo 85 % obyvatel žije ve městě a jen desetina země je obdělávatelná. V Džibutsku je chronický nedostatek jídla, a proto je tato země závislá na dovozu potravin. Potravinová bezpečnost je nejvíce ohrožená v oblastech závislých na chovu dobytka, a to kvůli nedostatku vody a pastvin, kde tyto špatné podmínky snižují živočišnou produkci, a tak i příjem jídla a peněz pro rodiny.¹⁷

4.4.2 Eritrea

V posledních několika letech se kvůli opakovaným špatným úrodám, přetrvávajícím následkům z války s Etiopií a hospodářské nestabilitě výrazně zhoršila potravinová situace v zemi. Vysoké ceny obilí ohrožují potravinovou bezpečnost velkého počtu obyvatel. V roce 2005 čelilo okolo 2 milionů lidí, z nichž byla velká část chronicky podvyživená, nedostatku potravin.¹⁸

¹⁴ FAO (2006c, s. 23), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/a0750e/a0750e00.pdf>>

¹⁵ FAO. GIEWS (2005a, s. ii), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/j6853e/j6853e00.pdf>>; FAO. GIEWS (2005b, s. ii), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/J6009e/J6009e00.pdf>>; FAO. GIEWS (2005c, s. ii), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/007/J4758e/J4758e00.pdf>>

¹⁶ BRAUN (1991), dostupné z <<http://www.ifpri.org/pubs/fps/fps13.htm>>

¹⁷ WFP (2006b), dostupné z

<http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?region=2§ion=9&sub_section=2&country=262>

¹⁸ FAO. GIEWS (2005a, s. 1), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/j6853e/j6853e00.pdf>>

4.4.3 Etiopie

V některých oblastech Etiopie je dostupnost potravin pro domácnosti velmi slabá a podíl podvyživených, především dětí, je velký. Podle humanitárních organizací potřebovalo v roce 2005 naléhavou potravinou pomoc 3,8 milionů¹⁹ obyvatel.²⁰ Trvající potravinová nejistota a velký počet obyvatel náchylných k akutním potravinovým krizím jsou především důsledkem častých období sucha, environmentální degradace a nedostupnosti potravin.²¹

4.4.4 Keňa

Chudoba, nízký ekonomický růst, sucha a vysoký populační růst zhoršují problém hladu v této zemi. Potravinová nejistota nejvíce ohrožuje obyvatele městských chudinských čtvrtí a zemědělce a pastevce z aridních a semiaridních oblastí, které tvoří 80 % rozlohy země. Na podzim roku 2006 způsobily silné deště záplavy, které odřízly velké množství lidí od potřebné potravinové pomoci. Následující zničující sucha odkázala na potravinovou pomoc 3 miliony lidí.²²

4.4.5 Somálsko

Somálsko nemá od roku 1991 efektivní centrální vládu a data z této země jsou nedostačující. Podle FAO je celková situace v oblasti potravinové bezpečnosti v této zemi alarmující. Potravinová produkce se již tři roky pohybuje pod průměrem. Potravinová krize z roku 2006 postihla nejméně 1,8 milionů lidí.²³ KAŇÁKOVÁ uvádí, že v období let 1997–1998 žilo v Somálsku 75 % podvyživených lidí, což bylo nejvíce na světě.²⁴

4.4.6 Súdán

Tato největší africká země se stále vzpamatovává z více než dvacet let trvající občanské války. V Dárfúru, západním regionu Súdánu, kde konflikt stále pokračuje, bylo v roce 2006 potravinové nejistotě vystaveno na 2,7 milionů lidí, kteří potřebovali

¹⁹ Počet lidí v Etiopii závislých na potravinové pomoci značně kolísá, na konci roku 2004 potravinovou pomoc potřebovalo 7,8 milionů obyvatel. – FAO, GIEWS (2004a, s. 2), dostupné z <[ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/007/J3766e/J3766e00.pdf](http://ftp.fao.org/docrep/fao/007/J3766e/J3766e00.pdf)>

²⁰ FAO, GIEWS (2005a, s. 2), dostupné z <[ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/j6853e/j6853e00.pdf](http://ftp.fao.org/docrep/fao/008/j6853e/j6853e00.pdf)>

²¹ WFP (2006d), dostupné z

<http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?region=2§ion=9&sub_section=2&country=231>

²² WFP (2006e), dostupné z

<http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?region=2§ion=9&sub_section=2&country=404>

²³ FAO, GIEWS (2006a, s. 12), dostupné z <[ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/j8122e/j8122e00.pdf](http://ftp.fao.org/docrep/fao/009/j8122e/j8122e00.pdf)>; FAO, GIEWS (2006b, s. 9), dostupné z <[ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/J8104e/J8104e00.pdf](http://ftp.fao.org/docrep/fao/009/J8104e/J8104e00.pdf)>

²⁴ KAŇÁKOVÁ (2004, s. 56)

potravinovou pomoc. Trvající konflikt ohrožuje regionální rostlinnou produkci, omezuje toky potravin do potřebných oblastí a ničí místní obchod.²⁵

4.4.7 Tanzanie

Celková situace v oblasti zásobování potravinami je v Tanzanii uspokojující. Nedostatkem potravin jsou dlouhodobě ohroženy oblasti s nepravidelnými nebo slabými srážkami.²⁶ Epidemie HIV/AIDS, která postihuje 2,5 milionů obyvatel, má v některých oblastech za následek snižování zemědělské produkce a nedostatek pracovníků pro zemědělství.²⁷

4.4.8 Uganda

Národní potravinová situace je v této zemi stabilní. Navzdory příznivému klimatu a úrodným půdám Ugandy je však pět procent domácností žijících na venkově vystaveno potravinové nejistotě.²⁸

²⁵ WFP (2006g), dostupné z <http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?country=736>

²⁶ FAO, GIEWS (2005a, s. 3), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/j6853e/j6853e00.pdf>>

²⁷ WFP (2006h), dostupné z <http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?region=2§ion=9&sub_section=2&country=834>

²⁸ WFP (2006i), dostupné z <http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?region=2§ion=9&sub_section=2&country=800>

5 PŘÍČINY POTRAVINOVÝCH KRIZÍ A HLADOMORŮ

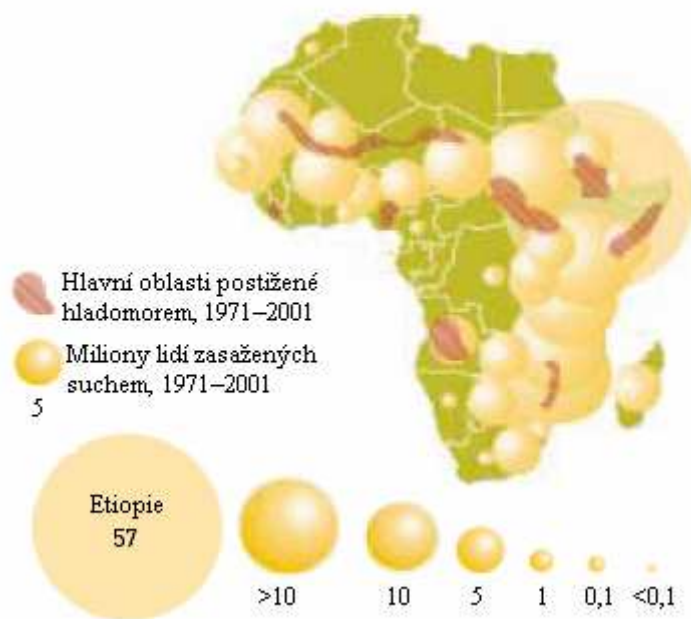
5.1 Přírodní podmínky

Mezi přírodní faktory, které mohou přispět ke vzniku potravinové krize, patří záplavy, sucha, bouře, větrné smršti, předsezónní nadměrné deště, neobvyklé mrazy, škůdci rostlin, nemoci rostlin a zvířat.²⁹

5.1.1 Sucha

V rozvojovém světě jsou nejčastější příčinou rozsáhlých potravinových krizí sucha. V Africe podvýživa a hladomory postihují především semiaridní a suchům náchylné oblasti.³⁰ (viz obr. 1) Proto jsou sucha i v současné Africe chápána jako hlavní činitel podílející se na vzniku hladomorů.³¹

Obr. 1: Sucha a hladomor v Africe v období let 1971–2001

Zdroj: FAO (2003, s. 12), upraveno

²⁹ BORTON – NICHOLDS (1994, s. 27), dostupné z

<http://www.undmtp.org/english/droughtandfamine_guide/drought_guide.pdf>

³⁰ FAO (2003, s. 12), dostupné z <ftp.fao.org/docrep/fao/006/j0083e/j0083e00.pdf>

³¹ BRAUN (1991), dostupné z <<http://www.ifpri.org/pubs/fps/fps13.htm>>

„Dle všeobecně přijímané definice je sucho dočasné snížení množství vody nebo dostupné vláhy, které je značně pod normální nebo očekávanou úroveň pro určité období.“³² Následky sucha mohou být různé v odlišných oblastech. Kvůli suchému počasí ztrácí příjem venkovští obyvatelé, kteří pracují v zemědělství, a jejich aktivity jsou tak na dešti závislé. V obdobích sucha umírá dobytek, který chovatelům slouží jako zdroj finančních příjmů a také jako zdroj potravy.³³ Přežívající dobytek jsou farmáři z důvodů zvýšených nákladů na pastvu a krmivo nuceni prodávat, to způsobuje pokles cen zvířat na trzích. V důsledku růstu cen potravin klesá schopnost určitých skupin obyvatel zajistit si dostatečný příjem potravy. Mezi další více či méně zjevné následky sucha patří například zvýšená nemocnost, migrace, soutěžení o zdroje, ztráta základních služeb, zvýšená úmrtnost, atd.³⁴ Nejzjevnějším problémem je však nedostatek vody a nízká rostlinná produkce.³⁵

Různé plodiny mají během svého růstu specifické požadavky na teplotu, vláhu a výživu. Snížení dostupného množství vláhy pod optimální úroveň má za následek snížení úrodnosti.³⁶ Trvalý a jistý přístup k adekvátnímu množství pitné vody tedy zvyšuje zemědělské výnosy, což znamená větší množství jídla a vyšší příjmy pro venkovské oblasti.³⁷ Sucha tak mají téměř vždy přímý a značný dopad na potravinovou produkci, a tím i na celou ekonomiku země. Tento negativní dopad na obyvatelstvo se odvíjí od způsobů hospodaření a charakteru společnosti v dané oblasti a od toho, jak silná a jak dlouho trvající sucha jsou.³⁸

Suché oblasti s nízkými a proměnlivými srážkami trpí plošným nedostatkem vody pro zemědělské i jiné účely.³⁹ Krátkodobé i dlouhodobé problémy s nedostatkem potravin ale zasahují i oblasti s celkovým dostačujícím množstvím vody, a to v důsledku nepravidelných dešťů a nejistého přístupu k vodě.⁴⁰ Avšak ojedinělá sucha jsou jen zřídkakdy nebezpečná, hrozbu představují opakující se sucha.

³² BORTON – NICHOLDS (1994, s. 12), dostupné z http://www.undmtp.org/english/droughtandfamine_guide/drought_guide.pdf

³³ GIBBON – HENNESSY (2003, s. 10), dostupné z <http://www.ucc.ie/famine/roots/pdfs/Roots%20of%20Famine2.pdf>

³⁴ BORTON – NICHOLDS (1994, s. 20–21), dostupné z http://www.undmtp.org/english/droughtandfamine_guide/drought_guide.pdf

³⁵ GIBBON – HENNESSY (2003, s. 10), dostupné z <http://www.ucc.ie/famine/roots/pdfs/Roots%20of%20Famine2.pdf>

³⁶ BORTON – NICHOLDS (1994, s. 15), dostupné z http://www.undmtp.org/english/droughtandfamine_guide/drought_guide.pdf

³⁷ FAO (2003, s. 12), dostupné z <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/006/j0083e/j0083e00.pdf>

³⁸ BORTON – NICHOLDS (1994, s. 18), dostupné z http://www.undmtp.org/english/droughtandfamine_guide/drought_guide.pdf

³⁹ MYERS – KENT (2001: 48), dostupné z <http://www.springerlink.com/media/f016900lqj3rtj818rwy/contributions/p/8/4/0/p84046649j842v27.pdf>

⁴⁰ FAO (2003, s. 12), dostupné z <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/006/j0083e/j0083e00.pdf>

Také „extrémní sucha v období let 1984–1985 byla vrcholem dlouhotrvajícího období nízkých srážek“.⁴¹ „V roce 1984 byly průměrné srážky v Etiopii 22 % pod dlouhodobým celostátním průměrem; v nejhůře postižených regionech to bylo více než 50 % pod průměrem. V Súdánu byly srážky více než 50 % pod dlouhodobým průměrem na většině částí země.“

„V obou zemích jsou sucha silně spojena s poklesem potravinové produkce. Desetiprocentní pokles srážek pod dlouhodobý průměr má za následek 4,4 procentní pokles národní produkce v Etiopii a pětiprocentní pokles v Súdánu.“⁴² V zemích tak dlouhotrvající a extrémní sucha přispěla ke vzniku hladomoru.

Klimatické podmínky ve východní Africe

Území mezi obratníky, ve kterém leží všechny země východní Afriky, spadá jako celek do tropické klimatické oblasti s výraznou dobou sucha a s jedním až třemi obdobími dešťů. Pro tuto oblast je charakteristická variabilita počasí v jednotlivých letech. Proměnlivost množství srážek, která je často vážnou překážkou zemědělského rozvoje, vzrůstá směrem k suchému okraji oblasti. Prší zde hlavně v létě, tedy v období, kdy jsou ztráty vypařováním největší.

Do východní Afriky zasahuje také aridní oblast. Ta se táhne od Sahary přes severovýchodní Afriku podél Rudého moře až k Somálskému poloostrovu a do Keni. Somálské pobřeží leží ve srážkovém stínu Etiopské vysočiny, a proto je extrémně suché.⁴³ Velmi nízké srážky pod 110 mm spadají v Džibutsku, Somálsku, Eritreji, severní Keni a také v severní polovině Súdánu.⁴⁴

5.1.2 El Niño

Výkyvy počasí ve východní Africe také způsobuje klimatický jev El Niño⁴⁵, který je nejčastěji spojován s ničivými záplavami. El Niño znamená pro zemědělskou produkci ohrožení, jelikož může ve velké míře ovlivnit úrodu.⁴⁶

⁴¹ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 35)

⁴² BRAUN (1991), dostupné z <<http://www.ifpri.org/pubs/fps/fps13.htm>>

⁴³ VOTRUBEC (1973, s. 27–28)

⁴⁴ VOTRUBEC (1973, s. 380)

⁴⁵ „El Niño je výsledný jev vyvolaný interakcí mezi atmosférou a Tichým oceánem. Projevuje se přechodným zánikem studeného Peruánského mořského proudu podél pobřeží Jižní Ameriky a jeho nahrazením teplým proudem z rovníkových oblastí Tichého oceánu. Je příčinou některých anomálních meteorologických jevů i ve vzdálených oblastech Země.“ – BEDNÁŘ (ed.) (1993, s. 81–82)

⁴⁶ GIBBON – HENNESSY (2003, s. 10), dostupné z <<http://www.ucc.ie/famine/roots/pdfs/Roots%20of%20Famine2.pdf>>

Na konci roku 1997 přinesl jev El Niño do oblasti východní Afriky abnormálně vysoké srážky⁴⁷. Nejvíce byly zasaženy pastevecké oblasti jižního Somálska, východní Keni a severní Tanzanie. V souvislosti s nadměrnou vlhkostí se u dobytka začaly ve velké míře objevovat se záplavami spojené nemoci. V některých oblastech Somálska a Keni zemřelo až 70 % koz a ovcí, v Tanzanii to bylo 50 %.⁴⁸ Saudská Arábie z obav před nemocným dobytkem zakázala Somálsku zvířata do země dovážet, čímž Somálci přišli o značnou část příjmů ze zahraničního obchodu, což ještě více prohloubilo potravinovou krizi v zemi.⁴⁹ Například v Keni rozsáhlé záplavy postihly 1,5 milionů obyvatel.⁵⁰ V Súdánu přinesl tento jev v dubnu 1997, kdy normálně začínají deště, nadprůměrné srážky. V následujících měsících, které jsou pro pěstování plodin nejdůležitější, byly srážky naopak abnormálně podprůměrné, což znamenalo také podprůměrnou úrodu. V regionu Bahr el Ghazal⁵¹ byla oproti normálu úroda hlavních plodin o více než 80 % nižší.⁵² Sucho, zapříčiněné jevem El Niño, spolu s násilím a represemi tak v této oblasti vytvořily podmínky, ve kterých v roce 1998 propuknul hladomor.⁵³

5.1.3 Půdy

Spojovat špatnou úrodu a celkovou produkci jen s malým množstvím srážek není dostačující. Důležitou roli hrají také typy půd, jejich hloubka, teplota, a poloha pozemků.⁵⁴

Různé druhy půd mají různou schopnost zadržovat vlhkost. Písečné půdy mají například daleko menší retenční schopnost než půdy hlinité. V oblastech, kde půdy dobře zadržují vláhu, nemusí sucha, která trvá až dvacet dní, úrodu vůbec ovlivnit. Naopak v aridních a semiaridních oblastech, kde převládají půdy s malou retenční schopností, mohou jen týden trávající sucha způsobit špatnou úrodu. Proto je v těchto oblastech časové rozložení srážek během vegetačního období stejně důležité jako celkové množství srážek.⁵⁵

⁴⁷ Jev EL Niño v roce 1997 způsobil nejhorší výkyvy počasí za sto let, záplavy, sucha, nadprůměrně vysoké či naopak nízké teploty se objevovaly po celém světě.

⁴⁸ FAO. GIEWS (1998, s. 5–6), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/003/x0696e/x0696e00.pdf>>

⁴⁹ FAO. GIEWS (1999, s. iii), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/003/x1652e/x1652e00.pdf>>; FAO.

GIEWS (1998, s. 5–6), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/003/x0696e/x0696e00.pdf>>

⁵⁰ ORODA (2005, s. 1406), dostupné z <<http://www.springerlink.com/content/vnh032115t2ku7v6/fulltext.pdf>>

⁵¹ Regiony Súdánu jsou zobrazeny v příloze 3.

⁵² DENG (1999, s. 43–46), dostupné z <<http://www.ids.ac.uk/ids/bookshop/dp/dp369.pdf>>

⁵³ Human Rights Watch (1999), dostupné z <<http://www.hrw.org/reports/1999/sudan/>>

⁵⁴ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 46)

⁵⁵ BORTON – NICHOLDS (1994, s. 16), dostupné z

<http://www.undmtp.org/english/droughtandfamine_guide/drought_guide.pdf>

5.1.4 Škůdci

V částech východní Afriky může být sklizeň negativně ovlivněna hmyzími škůdci. V některých podmínkách, například když jsou sucha následována záplavami, se výrazně zvyšuje schopnost přežití vajíček hmyzu. Housenky, vyskytující se v krajině ve velkém množství a zamořující širokou oblast, požírají veškerou vegetaci. Následně podobné množství motýlů pokládá další vejčička na vegetaci, takže napříště se mohou housenky vyskytovat v ještě daleko větším počtu.⁵⁶ Velké množství housenek ohrožovalo úrodu například během krize v Etiopii v roce 1984.⁵⁷

Rovněž kobylky a sarančata mohou do značné míry poškodit celou úrodu. To se také stalo v roce 1948 v Súdánské oblasti Bahr el Ghazal, kdy se kobylky a sarančata staly hlavní příčinou hladomoru.⁵⁸

Všeobecně jsou přírodní katastrofy, vycházející většinou z klimatických výkyvů, chápány jako přímé příčiny hladomorů. Avšak sucha či záplavy se vyskytují opakovaně na celém světě a jsou jen ve výjimečných případech doprovázeny hladomory. Proto lze přírodní podmínky chápat jen jako jeden z několika faktorů podmiňujících vznik potravinových krizí.⁵⁹

5.2 Sociální, demografické a environmentální faktory

5.2.1 Nízká produktivita zemědělství

Všechny státy východní Afriky patří mezi země nízko příjmové a na potraviny deficitní (nejsou tedy schopny vyprodukovat dostatečné množství potravin pro své obyvatele).⁶⁰ Mezi oblasti nejvíce náchylné k potravinovým krizím patří nejčastěji právě ty s nízkými výnosy v zemědělství, kde lidé i v obdobích bez potravinových krizí přijímají v potravě extrémně nízký počet kalorií. Typickými rysy pro oblasti s nízkou zemědělskou produktivitou je obdělávání malých, roztroušených polí s minimálními investicemi (například

⁵⁶ GIBBON – HENNESSY (2003, s. 10), dostupné z <<http://www.ucc.ie/famine/roots/pdfs/Roots%20of%20Famine2.pdf>>

⁵⁷ BORTON – NICHOLDS (1994, s. 15), dostupné z <http://www.undmtp.org/english/droughtandfamine_guide/drought_guide.pdf>

⁵⁸ DENG (1999, s. 23), dostupné z <<http://www.ids.ac.uk/ids/bookshop/dp/dp369.pdf>>

⁵⁹ CROW (1992, s. 22)

⁶⁰ FAO (2007b), dostupné z <<http://www.fao.org/countryprofiles/lifdc.asp?lang=en>>; KAŇÁKOVÁ (2004, s. 65)

do setby, hnojiv, pesticidů, zavlažování), nedostatek sezónních pracovníků, vysoké transakční náklady a nejistá a omezená práva držby.⁶¹

Nerovný přístup k půdě ohrožuje potravinovou bezpečnost. Možnost jedince vlastnit půdu je velmi důležitá pro zajištění dostatečného množství potravy, a to především ve společnostech, kde je hlavním zdrojem obživy zemědělství. V mnoha případech totiž ani práce za mzdu nedává jedincům záruku zajištění potravinového dostatku.⁶² To, že systém vlastnictví půdy ovlivňuje potravinovou produkci, je znát v Etiopii, kde je otázka pozemkového vlastnictví jedním s největších problémů spojených se současným pozemkovým systémem.⁶³ „Etiopský stát zůstává podle stávající ústavy jediným legitimním vlastníkem veškeré zemědělské půdy. Místní farmáři proto nemohou půdou, kterou dlouhodobě obdělávají, ručit za komerční úvěry, a díky tomu jim mnohdy chybí peníze na osivo, hnojiva a nové nástroje. Zahraniční investoři odmítají investovat do de facto stále polostátního zemědělského sektoru, a ten tak i nadále zůstává velice zaostalý.“⁶⁴

Dalším velkým problémem afrických zemí je, že jejich obyvatelé i ekonomiky silně závisí na zemědělství využívající dešťovou vodu, a jsou proto vůči častému kolísání dešťových srážek citliví.⁶⁵ Naopak „země s rozsáhlým zavlažovacím systémem jsou daleko méně ovlivněny suchy než ty, které takový systém nemají“.⁶⁶ To proto, že kvalita a množství úrody na zavlažovaném území nezávisí tak hodně na srážkách, jako tomu je u zemědělských oblastí, kde se zemědělci spoléhají jen na déšť.⁶⁷ Zavlažování zvyšuje výnosy půdy, tím také zvyšují příjmy a pomáhá snižovat hlad a chudobu. Díky zavlažování se mohou výnosy u většiny plodin zvýšit od 100 do 400 %.⁶⁸ Navzdory těmto údajům jsou v subsaharské Africe zavlažována jen 4 % obdělávatelné půdy.⁶⁹ Ve východní Africe tvoří výjimku jen Súdán a Somálsko. (viz tab. 2)

⁶¹ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 98; 122)

⁶² GIBBON – HENNESSY (2003, s. 6), dostupné z <<http://www.ucc.ie/famine/roots/pdfs/Roots%20of%20Famine2.pdf>>

⁶³ UNEP (2006, s. 103), dostupné z

<http://www.unep.org/DEWA/Africa/docs/en/AEO2_Our_Environ_Our_Wealth.pdf>

⁶⁴ BUREŠ (2005)

⁶⁵ UNEP (2002a), dostupné z <<http://www.unep.org/dewa/Africa/publications/AEO-1/>>

⁶⁶ DRÈZE – SEN (1989, s. 46)

⁶⁷ BORTON – NICHOLDS (1994, s. 16), dostupné z

<http://www.undmtp.org/english/droughtandfamine_guide/drought_guide.pdf>

⁶⁸ FAO (2003, s. 12), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/006/j0083e/j0083e00.pdf>>

⁶⁹ FAO (2003, s. 13), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/006/j0083e/j0083e00.pdf>>

Tab. 2: Podíl zavlažované orné půdy v zemích východní Afriky

Státy	Podíl zavlažované orné půdy (v %)				
	1979–1981	1989–1991	1999–2001	2002	2003
Džibutsko	-	-	-	-	-
Eritrea	*	*	3,93	3,72	3,72
Etiopie	1,17	1,42	2,65	2,73	2,46
Keňa	0,93	1,18	1,66	1,74	1,98
Somálsko	13,33	19,21	-	-	-
Súdán	13,64	13,73	11,19	11,19	10,69
Tanzanie	3,07	3,27	3,29	3,61	3,61
Uganda	0,11	0,13	0,13	0,13	0,12

Poznámka: * Eritrea do roku 1993 provincií Etiopie

- chybí data

Zpracováno autorkou podle následujícího zdroje: FAO (2007a)

5.2.2 Chudoba

„Podvýživa není jen problémem nedostatku potravin, je to také problém chudoby.“⁷⁰

Dle organizace Oxfam „chudoba, doprovázena nemocemi a nedostatkem vzděláním, je základní příčinou hladu“.⁷¹

Sucha či záplavy způsobující špatnou úrodu většinou nejvíce zasáhnou chudé obyvatelstvo, které často obdělává marginální půdy v klimaticky nepříznivých oblastech, a nemá si tak z čeho vytvořit zásoby potravin pro období krizí.⁷² Potravinová krize může nastat i za situace, kdy místní trhy nabízejí dostatečné množství potravy. Děje se tak především v důsledku chudoby, kdy lidé nemají dostatek prostředků na to si jídlo koupit nebo si potraviny sami vyprodukovat.⁷³ To se taky stalo v Etiopii během krize v letech 1999–2000, kdy hodně lidí v postižených oblastech nemělo dostatečné množství peněz na to, aby si mohli koupit obilí na místních trzích.⁷⁴ I mírně podprůměrná produkce může totiž znatelně zvýšit ceny potravin, které se tak v zemích, kde žije velké množství extrémně chudých lidí, stanou

⁷⁰ MYERS – KENT (2001, s. 51), dostupné z

<<http://www.springerlink.com/media/f016900lqj3rtj818rwy/contributions/p/8/4/0/p84046649j842v27.pdf>>

⁷¹ Oxfam (2006, s. 13), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

⁷² UNEP (2002b, s. 277), dostupné z <<http://www.unep.org/GEO/geo3/english/pdf.htm>>

⁷³ Oxfam (2006, s. 9), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

⁷⁴ HAMMOND – MAXWELL (2002, s. 264), dostupné z <<http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/1467-7717.00204>>

pro mnoho obyvatel nedostupnými. Pastevci jsou navíc ohroženi tím, že v situaci rostoucích cen potravin často klesají ceny dobytka.⁷⁵

To, že hlad je následkem chudoby, ukazují studie v Etiopii, podle kterých v oblastech postižených suchy, dopad krize na jednotlivé domácnosti závisí na jejich příjmech a majetku. Například během osmdesátých let dosáhly bohatší domácnosti během suchých let třikrát větších výnosů obilí než ty chudé.⁷⁶ Také mezi oblasti nejhůře postižené hladomory v této zemi patří regiony s trvalým nedostatkem potravin na severu, východě a jihu, kde roční příjmy menší než 100 amerických dolarů na osobu jsou jedny z nejnižších na světě.⁷⁷

5.2.3 AIDS

Potravinové krize jsou v mnoha případech zhoršovány destabilizujícím dopadem epidemie HIV/AIDS.⁷⁸ Také Devereux zastává názor, že „AIDS hrál v posledních dvaceti letech důležitou roli při výskytu opakujících se hladomorů v Africe, protože vyčerpává lidské zdroje a také schopnosti lidí řešit krizovou situaci“.⁷⁹

V mnoha zemích postižených HIV/AIDS má tato nemoc negativní vliv na ekonomický růst, potravinovou bezpečnost a chudobu obyvatel.⁸⁰ HIV/AIDS způsobuje a zhoršuje potravinovou nejistotu v mnoha ohledech. Oběťmi je mnoho mladých lidí, kteří onemocní a zemřou v jejich produktivním věku, a zanechávají tak za sebou společnost s větším než obvyklým podílem obyvatel v neproduktivním věku, což může mít ničivý účinek na zemědělskou produkci a potravinovou bezpečnost.⁸¹ MYERS a KENT uvádí, že tato nemoc může snížit národní ekonomiku o 10–15 % během jednoho desetiletí a zdroje, jinak určené například na investice do zemědělství, vzdělání, infrastruktury či do základní zdravotní péče, jsou přesouvány na boj s nemocí AIDS.⁸² „Specifickým problémem, především v Africe, je zhoršení výživy v rodinách, kde jeden nebo více členů rodiny jsou infikováni HIV/AIDS. Těmto rodinám se snižují příjmy v důsledku pracovní neschopnosti, souběžně se jim ale zvyšují výdaje na zdravotní péči. Rodiny, které pěstují potraviny svépomocí, se orientují na pěstování potravin méně náročných na práci, které jsou často méně výživné. Dochází tak ke

⁷⁵ Oxfam (2006, s. 9), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

⁷⁶ WEBB – BRAUN – YOHANNES (1992, s. 11), dostupné z <<http://www.ifpri.org/pubs/abstract/92/rr92.pdf>>

⁷⁷ BRAUN (1991), dostupné z <<http://www.ifpri.org/pubs/fps/fps13.htm>>

⁷⁸ KAŇÁKOVÁ (2004, s. 59)

⁷⁹ WFP (2007), dostupné z <<http://www.wfp.org/english/?ModuleID=137&Key=2357>>

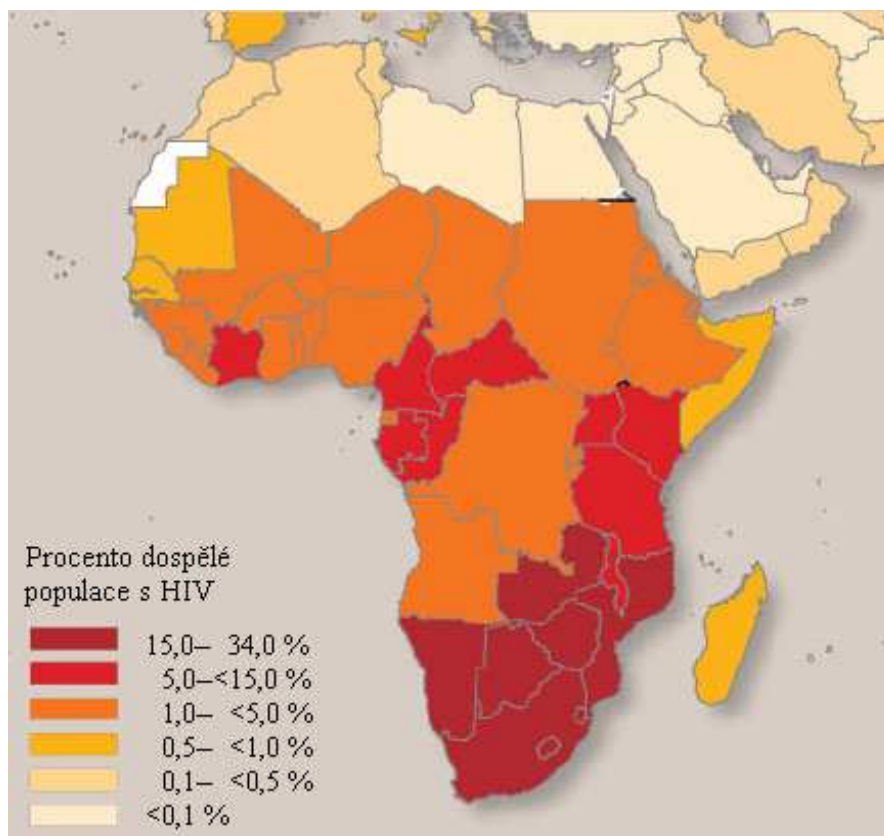
⁸⁰ MYERS – KENT (2001, s. 48), dostupné z <<http://www.springerlink.com/media/f016900lqj3rtj818rwy/contributions/p/8/4/0/p84046649j842v27.pdf>>

⁸¹ FAO (2003, s. 10), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/006/j0083e/j0083e00.pdf>>

⁸² MYERS – KENT (2001, s. 48), dostupné z <<http://www.springerlink.com/media/f016900lqj3rtj818rwy/contributions/p/8/4/0/p84046649j842v27.pdf>>

zhoršení výživy.⁸³ V některých oblastech s vysokou mírou výskytu HIV/AIDS více než polovinu domácností vedou ženy, prarodiče nebo sirotci, kterým chybí pracovní síla, zdroje a znalosti k tomu, aby mohli pěstovat plodiny pro vlastní spotřebu, natož pak pro trh.⁸⁴ Situace v oblasti potravinové nejistoty se zhoršuje také v městských a předměstských oblastech, ve kterých je rozšířený výskyt onemocnění AIDS.⁸⁵

Obr. 2: Rozšíření viru HIV v Africe v roce 2005

Zdroj: UNAIDS (2006), upraveno

5.2.4 Environmentální degradace

„Lidé zapřičiňují potravinové problémy i použitím nevhodných zemědělských praktik, kdy se snaží získat co nejvyšší krátkodobé výnosy. Dochází tak k vyčerpání živin obsažených v půdě, degradaci půdy a nemožnosti ji v budoucnu obdělávat.“⁸⁶ Všeobecně mezi hlavní příčiny půdní degradace, která se stává velkým problémem při zajišťování potravy, patří

⁸³ KAŇÁKOVÁ (2004, s. 63)

⁸⁴ FAO (2003, s. 10), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/006/j0083e/j0083e00.pdf>>

⁸⁵ Oxfam (2006, s. 15), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

⁸⁶ JENÍČEK – FOLTÝN (2003, s. 29)

vypásání, odlesňování, zemědělské aktivity, v menší míře pak drancování vegetace a průmyslové aktivity.⁸⁷

V Africkém rohu⁸⁸ je environmentální degradace zapříčiňována hlavně odlesňováním a stále se rozšiřujícími se zemědělskými aktivitami, kdy dochází k nadměrnému využívání půdy. Mezi její následky patří narušení půdní stability a rozsáhlejší půdní eroze, menší úrodnost půd, a tím také horší zemědělské výnosy, dále pak větší odtok vody a zasolování půd.⁸⁹

„Jen v důsledku odlesňování Etiopie každoročně přichází o 1,9 miliard tun úrodné půdy, která je v období dešťů smývána z ničím nechráněných výše položených oblastí. V konečném důsledku tak etiopští farmáři zemědělskou půdu spíše ztrácejí, než získávají, což se samozřejmě negativně odráží na jejich již tak nízké produktivitě.“⁹⁰

Také sucha jsou obvykle doprovázena půdní degradací, především desertifikací. Tento jev je ještě umocňován demografickým tlakem, protože rostoucí populace vyžaduje rozsáhlejší a intenzivnější využívání půdy pro zajištění větší potravinové produkce.⁹¹ Rychlý populační růst navíc nutí farmáře využívat více a více marginální půdy.⁹²

⁸⁷ KAŇÁKOVÁ (2004, s. 65)

⁸⁸ Autor řadí k zemím Afrického rohu Burundi, Džibutsko, Eritreu, Etiopii, Keňu, Somálsko, Súdán, Tanzanii, Ugandu a Rwandu.

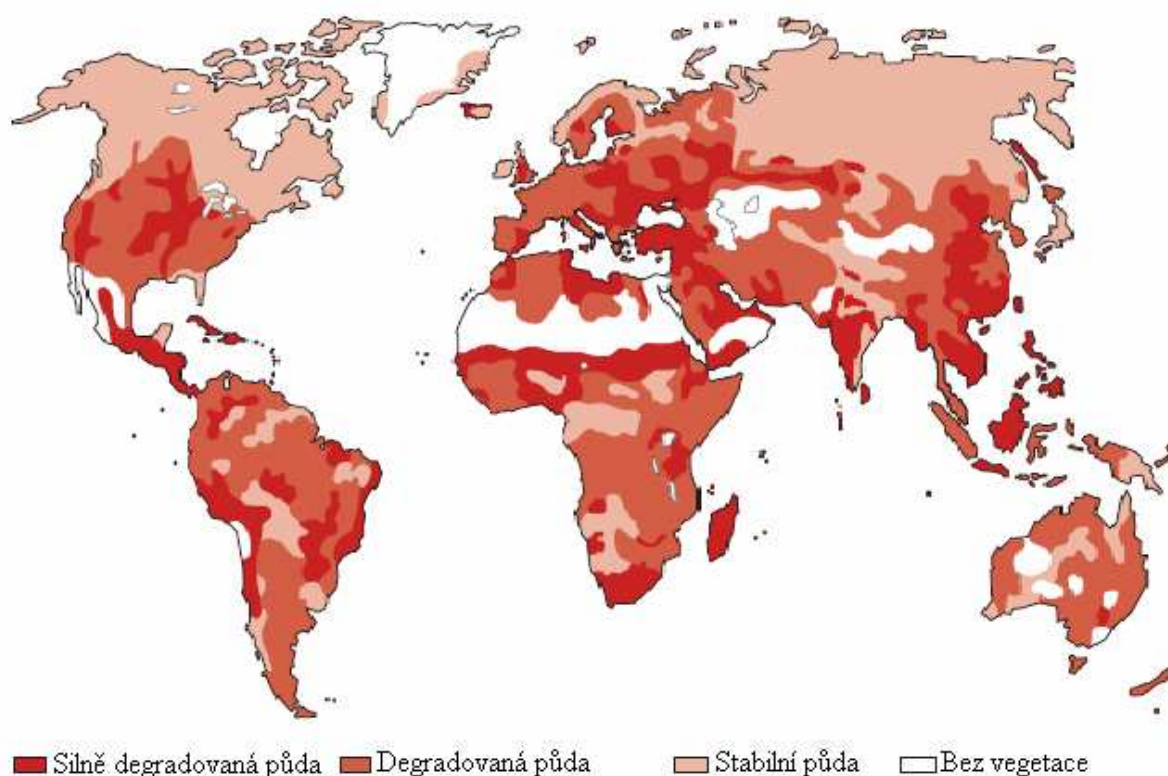
⁸⁹ ORODA (2005, s. 1408), dostupné z <<http://www.springerlink.com/content/vnh032115t2ku7v6/fulltext.pdf>>

⁹⁰ BUREŠ (2005), dostupné z <<http://www.infoservis.net/art.php?id=1069233454>>

⁹¹ ORODA (2005, s. 1404–1405), dostupné z <<http://www.springerlink.com/content/vnh032115t2ku7v6/fulltext.pdf>>

⁹² UNEP (2002a), dostupné z <<http://www.unep.org/dewa/Africa/publications/AEO-1/>>

Obr. 3: Rozsah degradace půd ve světě

Zdroj: UNEP (2002b, s. 65), upraveno

5.2.5 Populační problém

Hlad bývá někdy chápán také jako důsledek přelidnění. Průkopníkem tohoto názoru byl Malthus⁹³, podle kterého zdroje potravin rostou pomaleji než populace. „Populační růst tak vede ke snižování množství potravin na osobu, až se dostane k bodu, kdy hlad, podvýživa a nemoci spojené s oslabením organismu začnou dramaticky redukovat populaci na úroveň, která je udržitelná s množstvím dostupných potravin.“⁹⁴ Jelikož s rychlým populačním růstem klesá podíl obdělávané půdy na osobu, hraje vysoký přírůstek populace důležitou roli hlavně v oblastech s nedostatkem zdrojů, kde zvyšuje riziko potravinových krizí.⁹⁵ BRAUN, TEKLU a WEBB píší, že „vliv populačního růstu na vznik hladomorů může být hlavně tam, kde populační růst venkovského obyvatelstva je obzvláště vysoký a kde jsou lidem nové technologie nedostupné, a tam, kde je migrace obyvatel vynucena vysokým populačním růstem, nebo vede ke zvyšování chudoby ve městech“.⁹⁶

⁹³ Thomas Robert Malthus byl anglický ekonom a demograf zabývající se populačním růstem. Žil v letech 1766–1834. – WIKIPEDIA (2007)

⁹⁴ KAŇÁKOVÁ (2004, s. 57)

⁹⁵ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 52)

⁹⁶ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 55)

Také migrace obyvatel spojené s následným shromažďováním velkého počtu lidí na jednom místě neznamenají jen přechodnou zátěž, ale jsou ohrožením pro budoucí stabilitu, protože se stávají důvodem dalších krizí.⁹⁷ Pokud migrace směřují do oblastí, kde zemědělská produkce stačí jen na pokrytí potřeb místních obyvatel, nedostatečné množství jídla pro nově příchozí tam může zapříčinit potravinovou krizi.⁹⁸ Vnitřně přesídlení lidé a uprchlíci, hlavně v okolí větších uprchlických táborů, také ohrožují křehké ekosystémy a představují značný nápor na přírodní zdroje.⁹⁹

5.3 Ekonomické a politické faktory

5.3.1 Mezinárodní obchod

Mezinárodní obchod se zemědělskými produkty může zlepšit, ale naopak také ohrozit, potravinovou bezpečnost zemí Afriky. Na jedné straně import potravin umožňuje v zemích s nedostatečnou zemědělskou produkcí uspokojit základní potřeby jejich obyvatel, export komerčních plodin, jako například kávy, poskytuje farmářům finanční prostředky na nákup potravin. Avšak farmáři, kteří jsou závislí na vývozu jednoho či malého počtu druhů plodin, mohou čelit dalekosáhlým následkům neúrody nebo nestálých a často dlouhodobě klesajících cen těchto produktů na světových trzích. Například pád cen kávy na přelomu let 2002–2003 přispěl v Etiopii ke vzniku potravinové krize.¹⁰⁰

Vývoz zemědělských produktů ze zemí subsaharské Afriky do rozvinutých zemí je navíc často omezen celními i mimocelními bariérami a africké státy tak ztrácí potenciální zisky.¹⁰¹

5.3.2 Místní trhy

Hladomory nastávají, když lidé hladoví, protože nejsou schopni získat dostatečné množství jídla. To se může stát, když lidé nemají prostředky na to, aby si stravu koupili, ale také když místní trhy v důsledku selhání distribučního systému žádné potraviny nenabízejí. Distribuční systém je často narušen z důvodu války nebo občanských nepokojů. Během hladomoru v 70. letech v Etiopii selhala vláda, která pro oblasti postiženými suchy

⁹⁷ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 11)

⁹⁸ GIBBON – HENNESSY (2003, s. 9), dostupné z <http://www.ucc.ie/famine/roots/pdfs/Roots%20of%20Famine2.pdf>

⁹⁹ UNEP (2002a), dostupné z <http://www.unep.org/dewa/Africa/publications/AEO-1/>

¹⁰⁰ Oxfam (2006, s. 19–20), dostupné z http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download

¹⁰¹ Oxfam (2006, s. 20), dostupné z http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download

nedokázala zajistit distribuci potravin.¹⁰² Také během dalšího hladomoru v roce 1984 v severovýchodních provinciích Etiopie nebyla zajištěna rychlá a dostatečná distribuce potravin z oblastí s nadprodukcí do oblastí s nedostatkem a lidé umírali hlady přesto, že některé oblasti na jihu země měly zemědělské přebytky.¹⁰³

Dalším problémem je velké kolísání cen potravin na trzích, které je typické pro mnoho nízko příjmových zemí, kde bývá příčinou narušení potravinové bezpečnosti. Například v Súdánu během roku 1991 vzrostly ceny čiroku, hlavní plodiny země, desetkrát.¹⁰⁴

Na mnoha místech lidé k větším trhům nemají ani přístup. Pokud je v oblasti špatná dopravní infrastruktura, nedostatek tržních informací a špatný přístup k úvěrům, mnoho farmářů a obchodníků se přes vysoké transakční náklady k trhům, které mohou být vzdáleny desítky kilometrů, nedostane. Tak se v Etiopii pouze čtvrtina vyprodukovaných potravin prodává na trzích.¹⁰⁵

5.3.3 Politiky vlád

Některá opatření vlád jdou proti tomu, aby motivovala farmáře k větší produkci. Vlády často podporují více průmysl než zemědělství, města než venkov, v rámci zemědělství mívají větší výhody farmáři produkující tržní plodiny pro export spíše než malí samozásobitelští zemědělci, kteří pěstují plodiny pro místní potřebu.¹⁰⁶ V Etiopii v období let 1968–1972 šlo více než 76 % zemědělských investičních výdajů do komerčního/exportního sektoru, přičemž na samozásobitelské zemědělce bylo vymezeno méně než 13 % těchto výdajů.¹⁰⁷

Mezi další politiky vlád, které mohou mít negativní dopad na farmáře, například patří umělé udržování nízkých cen zemědělských produktů, dotace na dovážené potraviny a vývozní kvóty na zemědělské produkty.¹⁰⁸

Nevhodné makroekonomické politiky nepříznivě ovlivňovaly i zemědělské ekonomiky v Etiopii a Súdánu, kde umělé regulování měnového kurzu a zavádění vývozních daní všeobecně podkopávaly růst zemědělské produkce, negativní dopad měly i na konkrétní společnosti. Příkladem může být zdanění arabské gummy v Súdánu. Produkce této k životnímu

¹⁰² GROVE (1994, s. 206)

¹⁰³ IFPRI (2002, s. 3), dostupné z <<http://www.ifpri.org/media/ethiopia/ethiopiaib.pdf>>

¹⁰⁴ BORTON – NICHOLDS (1994, s. 36), dostupné z

<http://www.undmtp.org/english/droughtandfamine_guide/drought_guide.pdf>

¹⁰⁵ IFPRI (2002, s. 3–4), dostupné z <<http://www.ifpri.org/media/ethiopia/ethiopiaib.pdf>>

¹⁰⁶ SHIFF, VALDES in MYERS – KENT (2001, s. 60), dostupné z

<<http://www.springerlink.com/media/f016900lqj3rtj818rwy/contributions/p/8/4/0/p84046649j842v27.pdf>>

¹⁰⁷ IFAD in WEBB – BRAUN – YOHANNES (1992, s. 69), dostupné z

<<http://www.ifpri.org/pubs/abstract/92/rr92.pdf>>

¹⁰⁸ SHIFF, VALDES in MYERS – KENT (2001, s. 60), dostupné z

<<http://www.springerlink.com/media/f016900lqj3rtj818rwy/contributions/p/8/4/0/p84046649j842v27.pdf>>

prostředí přívětivé plodiny rostla v provinciích Dárfur a Kordofan, které jsou známé svou náchylností k hladomorům. Její zdanění tak snížilo potenciální příjmy lidí z těchto oblastí.¹⁰⁹

CROW ve své publikaci ukazuje, jak nedosažitelnost trhů a nevhodné politiky vlád přispěly ke zranitelnosti venkovského obyvatelstva provincie Wollo¹¹⁰, jedné z oblastí Etiopie, jenž byly hladomorem v polovině osmdesátých let nejvíce zasaženy.

V provincii Wollo aktivity, jako je pěstování obilí, luštěnin a chov dobytka, sloužily hlavně k přímé spotřebě v domácnostech, a jen málo toho, co se v zemědělství vyprodukovalo, se dostalo na trh. Mezi zemědělstvím a městskými ekonomickými aktivitami zde nebyla téměř žádná spojitost, a proto se do oblasti nové technologie a inovace dostávaly jen stěží. Nedostatek investic do zemědělství a další faktory, jako nekontrolovaný populační růst a zhoršující se půdní podmínky, byly příčinou stagnující produkce.

Navíc v několika letech před hladomorem se začal zvyšovat nátlak na místní zemědělce. Součástí politiky etiopské vlády, která se snažila zajistit dostatečné množství potravin pro města, byl nákup zemědělských plodin od rolníků za pevně stanovené ceny, přičemž každý zemědělec musel doručit předem stanovené množství obilí. Tyto ceny stanovené vládou byly u některých plodin až o dvě třetiny nižší, než za jaké se daly koupit na místním trhu. Kvóty nebyly ani během následného hladomoru zrušeny a někteří farmáři museli prodávat dobytek, aby mohli nároky vlády plnit. Dalším požadavkem, který přispěl ke zvyšování zranitelnosti a chudoby venkovských obyvatel, byla povinnost pracovat na veřejných a státních projektech, mezi které například patřily projekty na ochranu půdy, práce na státních plantážích nebo pozemcích, které normálně obhospodařovali lidé bojující ve válce. Tuto neplacenou práci lidé vykonávali alespoň jednou týdně. Chudoba rolníků se v tomto období zvyšovala a domácnostem zůstávaly jen malé potravinové zásoby.¹¹¹

5.3.4 Nezájem vlád

V období válek nebo občanských nepokojů africké vlády selhávají v úkolu chránit obyvatele svých zemí, mnohdy nejsou schopny rychle a efektivně reagovat ani na jiné krize, které jsou předvídatelné. Ukázkou může být Keňa, země, kterou téměř pravidelně v určitém období zasahují sucha, a proto v této zemi existuje systém včasného varování před

¹⁰⁹ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 10)

¹¹⁰ Regiony Etiopie zobrazeny v příloze 4.

¹¹¹ CROW (1992, s. 23)

nastávajícími suchy. Vláda ale nevytvořila vhodnou institucionální strukturu ani prostředky, které by umožnily rychlou reakcí krizím předejít.¹¹²

Problematika prevence se ještě zhoršuje v regionech, které politicky stojí mimo zájem vlády. Oblast Turkana, nacházející se v suché části severozápadní Keni, je často sužována potravinovými nouzemi.¹¹³ Je to okrajová část země obývaná jen pastevci, a byla vždycky, jak za doby koloniální správy, tak i během vlád nezávislé Keni, na okraji politického zájmu. Prevence hladomorů v pasteveckých oblastech totiž není prioritou vládnoucích skupin v zemi. Ty se zaměřují na městské oblasti a centrální výšiny, kde mohou pro své zvolení získat nejvíce příznivců.¹¹⁴

V takovémto politickém přístupu vlád, který vede k marginalizaci ke krizím náchylných oblastí, vidí OBA příčinu rozsáhlých potravinových krizí.¹¹⁵

Problém potravinové nejistoty se zhoršuje v zemích se slabou vládou, s častou korupcí, rozmáhajícím se klientelismem a s nedostatkem politické vůle řešit problémy chudých a zranitelných skupin obyvatel. To také dokazují analýzy FAO, podle kterých země, kde se úroveň potravinové bezpečnosti zhoršuje, mají nejméně stabilní vlády, slabou vládu zákona a potýkají se s rozšířenou korupcí.¹¹⁶

Podle SENA, který při hledání hlavních příčin hladomorů zdůrazňuje negativní roli nedemokratických režimů, nefunkčnosti občanské společnosti a válek a nestability, „hladomory nikdy nevznikly v demokratických zemích, ani v těch velmi chudých, ve kterých jsou pravidelné svobodné volby a svoboda tisku“. „Naopak se vyskytovaly a vyskytují ve vojenských diktaturách, v koloniálních režimech a ve státech s jednou politickou stranou.“¹¹⁷

5.4 Ozbrojené konflikty

V subsaharské Africe vzniká nejvíce násilných konfliktů a válek ze všech regionů. Některé z těchto konfliktů trvají velmi dlouhou dobu, to je příklad války v Etiopii (1974–

¹¹² Oxfam (2006, s. 7–8), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

¹¹³ HENDRICKSON – ARMON – MEARNS (1998, s. 187), dostupné z <<http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/1467-7717.00086>>

¹¹⁴ WAAL in HENDRICKSON – ARMON – MEARNS (1998, s. 187), dostupné z <<http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/1467-7717.00086>>

¹¹⁵ OBA in HENDRICKSON – ARMON – MEARNS (1998, s. 187), dostupné z <<http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/1467-7717.00086>>

¹¹⁶ Oxfam (2006, s. 13), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

¹¹⁷ SEN in MYERS – KENT (2001, s. 64), dostupné z <<http://www.springerlink.com/media/f016900lqj3rtj818rwy/contributions/p/8/4/0/p84046649j842v27.pdf>>

1992) nebo konfliktů v Somálsku a Súdánu.¹¹⁸ Mnoho válek a nepokojů je spojováno s hladomory. Podle organizace Oxfam ozbrojené konflikty a s nimi spojené přesuny obyvatel jsou na africkém kontinentě hlavní příčinou více než poloviny potravinových krizí.¹¹⁹ SEN a DRÈZE zastávají názor, že tomu tak bylo i u afrických hladomorů z období let 1983–1985, i když je všeobecně přijímáno, že tyto hladomory byly zapříčiněny suchy. V té době sucha zasáhla velký počet států v Africe, rozsáhlými hladomory trpěly však jen některé. Znatelně šlo o země, které byly postiženy válkami.¹²⁰

Konflikty mají mnoho přímých i nepřímých dopadů na potravinovou bezpečnost. Ničení úrody a zdrojů, jako je půda a životní prostředí, přímo ohrožuje potravinovou produkci. Války zapříčiňují přesídlování obyvatel a plodí velké množství uprchlíků, kteří se ocitají bez prostředků.¹²¹ Strach a nejistota často znemožňují lidem starat se o svá zvířata a pole, omezená dostupnost zdrojů podněcuje lidi k nebezpečným a nelegálním aktivitám, jako jsou krádeže dobytka či jiného majetku. Během konfliktů jsou zdroje pro ekonomický rozvoj a sociální programy odkláněny směrem k vojenským výdajům.¹²² Zničená infrastruktura zhoršuje přístup na trhy a místní přístup k potravinám.¹²³ Během války mohou být na zemědělcích vybírány speciální daně, které slouží na podporu válečného úsilí státu. Války pak mají nepřímý dopad také na produkci v regionech, kde konflikt neprobíhá.¹²⁴ I násilný odvod mladých mužů do armády snižuje produktivní schopnosti venkovských domácností.¹²⁵ Mezi vojáky se navíc rychle šíří onemocnění AIDS. Dalším nepřímým dopadem je zhoršení zdravotní péče a očkování během války.¹²⁶

Velkým problémem jsou nášlapné miny, které bývají ve válkou zasažených zemích rozmístěny na zemědělských půdách, cestách, ale i kolem škol nebo zdravotnických zařízení. Miny zabíjejí a zraňují především civilní obyvatelstvo, znemožňují lidem využívat půdu, miny na cestách zamezují stykům postižených oblastí s okolním světem, je znemožňován

¹¹⁸ MYERS – KENT (2001, s. 52), dostupné z

<<http://www.springerlink.com/media/f016900lqj3rtj818rwy/contributions/p/8/4/0/p84046649j842v27.pdf>>

¹¹⁹ Oxfam (2006, s. 4; 21), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

¹²⁰ DRÈZE – SEN (1989, s. 71)

¹²¹ DRÈZE – SEN (1989, s. 275)

¹²² Oxfam (2006, s. 21), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

¹²³ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 29)

¹²⁴ WEBB – BRAUN – YOHANNES (1992, s. 63), dostupné z <<http://www.ifpri.org/pubs/abstract/92/rr92.pdf>>

¹²⁵ WEBB, BRAUN, YOHANNES in BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 23)

¹²⁶ KLOOS in BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 23)

obchod, dodávky vody, potravin a humanitární pomoci.¹²⁷ Používání min má i po válce dlouhotrvající dopady, mezi které patří ztráty dobytka, sklizně a obchodní ztráty.¹²⁸

To, že válka je zodpovědná za prohlubování nedostatku potravinové produkce, dokazují studie IFPRI, podle kterých v afrických zemích tvořily průměrné produkční ztráty během konfliktů 12 % a válka zbrzdila růst zemědělského sektoru o 3 % ročně.¹²⁹

U konfliktu mezi Etiopií a Eritreou (ještě před vyhlášením její nezávislosti) se odhaduje, že způsobil ztráty asi 65 000–95 000 tun potravinové produkce ročně,¹³⁰ a že během let 1986–1989 bylo 23 000 hektarů půdy v Etiopii neobdělávatelných a asi 44 000 kusů zvířat se tam ztratilo.¹³¹

Ozbrojené konflikty tedy ohrožují potravinovou bezpečnost zemí subsaharské Afriky, protože vedou ke snižování potravinové produkce a zvyšování podvýživy. Nedostatek potravy může naopak být i hlavní příčinou násilných nepokojů. Hlad je také v konfliktech často používán jako zbraň.¹³²

Válčící strany se někdy snaží zabránit přísunu potravin do oblastí, kde žijí skupiny obyvatel, které v konfliktu nestojí na jejich straně nebo přímo podporují jejich protivníky. K tomu používají prostředky jako úmyslné bombardování zemědělských pozemků, krádeže a zabíjení dobytka či zadržování potravinové pomoci.¹³³

Také Etiopská vláda v době hladomoru v polovině osmdesátých let zastavila dodávky potravinové pomoci do provincie Eritrea¹³⁴, kde se nacházely povstalecké síly.¹³⁵ Potravinová pomoc byla navíc používána etiopskou armádou pro vlastní spotřebu nebo na zpětný vývoz do zemí Sovětského svazu.¹³⁶

¹²⁷ MEKONNEN (2006), dostupné z http://www.beyondintractability.org/case_studies/drought_famine_conflict.jsp?nid=6796

¹²⁸ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 23)

¹²⁹ VOLENEC (2005, s. 95)

¹³⁰ BONDESTAM, CLIFFE, WHITE in BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 24)

¹³¹ CLIFFE in BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 24)

¹³² MYERS – KENT (2001, s. 52), dostupné z

<http://www.springerlink.com/media/f016900lqj3rtj818rwy/contributions/p/8/4/0/p84046649j842v27.pdf>

¹³³ Oxfam (2006, s. 21–22), dostupné z http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download

¹³⁴ Eritrea získala nezávislost v roce 1993.

¹³⁵ GIBBON – HENNESSY (2003, s. 7), dostupné z

<http://www.ucc.ie/famine/roots/pdfs/Roots%20of%20Famine2.pdf>

¹³⁶ BORTON – NICHOLDS (1994, s. 35), dostupné z

http://www.undmtp.org/english/droughtandfamine_guide/drought_guide.pdf

Ozbrojené konflikty tím, že narušují ekonomické aktivity, snižují investice a převádí zdroje na vojenské účely, nejsou pustošivé jen ve svých ohniscích, ale ovlivňují celé ekonomiky. Drancování zdrojů během války má zničující a dlouhotrvající dopad na národní obnovu, protože podkopává už tak omezený potenciál rozvoje na krize náchylných oblastí.¹³⁷

Vojenské výdaje vlád angažujících se v konfliktech jsou vysoké a dlouhodobě rostou. „V roce 1991 Etiopie utratila na vojenských aktivitách 15 amerických dolarů na osobu, přičemž její HDP na osobu byl pouze 120 dolarů. V Súdánu tato čísla představovala 23 a 400 dolarů.“¹³⁸ „Na začátku roku 2000, v době hladomoru v Etiopii, vydala etiopská vláda na válku s Eritreji 1 milion amerických dolarů denně.“¹³⁹

Převádění zdrojů na vojenské účely oslabuje možnost rozvoje zemí. Vlády věnují pozornost a všechny prostředky na konflikt a nemohou se tak zároveň zabývat sociálními a rozvojovými projekty nebo například pomocí pro suchem postižené oblasti. Takovéto situace vedou k propuknutí potravinových krizí.¹⁴⁰

V zemích východní Afriky jsou vojenské výdaje často vyšší než výdaje na vzdělání a zdravotní péči dohromady. Podle zprávy UNDP z roku 1998 dalo Somálsko na vojenské účely pětkrát více financí než na vzdělání a zdravotnictví, Etiopie dala dvakrát až třikrát více a Tanzanie, poměrně mírová země, více než dvakrát tolik.¹⁴¹

Do vládních vojenských výdajů navíc nejsou započítávány všechny zdroje, které jsou v konfliktech používány. Militarizace velkých částí afrického venkova v osmdesátých letech taky nebyla započítána do oficiálních výdajů. Zbraně byly prodávány i ve vesnicích vzdálených ozbrojeným konfliktům, kde měly lidem sloužit na ochranu proti zlodějům a potencionálním útočníkům. Výměna zvířat za zbraně, spolu se suchy, potravinovými krizemi a krádežemi zvířat, pak měly v posledních letech za následek prudký úbytek stád přežvýkavců v Somálsku, západním Súdánu a severní Ugandě. Navíc vznikly roztroušené ozbrojené skupiny, které i v době míru pokračují ve svých násilných aktivitách.¹⁴²

¹³⁷ Oxfam (2006, s. 21), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>; BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 10)

¹³⁸ UNDP in MYERS – KENT (2001, s. 53), dostupné z <<http://www.springerlink.com/media/f016900lqj3rtj818rwy/contributions/p/8/4/0/p84046649j842v27.pdf>>

¹³⁹ MYERS – KENT (2001, s. 53), dostupné z <<http://www.springerlink.com/media/f016900lqj3rtj818rwy/contributions/p/8/4/0/p84046649j842v27.pdf>>

¹⁴⁰ MEKONNEN (2006), dostupné z <http://www.beyondintractability.org/case_studies/drought_famine_conflict.jsp?nid=6796>

¹⁴¹ UNDP in MYERS – KENT (2001, s. 53), dostupné z <<http://www.springerlink.com/media/f016900lqj3rtj818rwy/contributions/p/8/4/0/p84046649j842v27.pdf>>

¹⁴² BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 20)

Tab. 3: Seznam válek a ozbrojených konfliktů v zemích východní Afriky od roku 1945

Džibuti	1991–1994, občanská válka
Eritrea	1998–2000, válka s Etiopií
Etiopie	1961–1991, válka s provincií Eritrea 1963–1964, válka s provincií Ogaden 1974–1991, válka s provincií Tigray 1975–1984, druhá válka o Ogaden 1976–1993, občanská válka (s etnikem Oromo) 1998–2000, válka s Eritreou 2003, ozbrojený konflikt
Keňa	1952–1956, povstání proti britské koloniální správě 1963–1967, občanská válka (se somálskými povstalci v Severovýchodní provincii)
Somálsko	1988–*, občanská válka
Súdán	1955–1972, občanská válka 1983–2002, občanská válka 2003–*, občanská válka
Tanzanie	1971–1972, válka s Ugandou 1978–1979, válka s Ugandou
Uganda	1971–1972, válka s Tanzanií 1978–1979, válka s Tanzanií 1981–1992, občanská válka 1995–2006, občanská válka

Poznámka: * minimálně do roku 2007

Zpracováno autorkou podle následujícího zdroje: Universität Hamburg (2005); BBC (2007a)

6 ZHODNOCENÍ JEDNOTLIVÝCH PŘÍČIN, JEJICH POTENCIÁLNÍ VÝZNAM DO BUDOUCNA

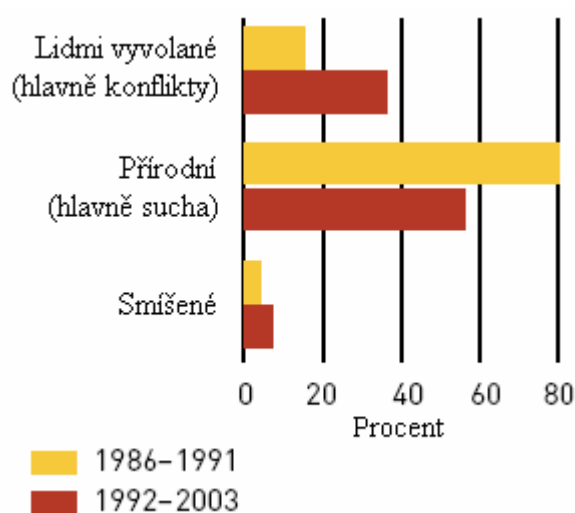
6.1 Hlavní příčiny hladomorů v oblasti východní Afriky

6.1.1 Konflikty

Války nemusejí vést k hladomorům. U vnitrostátních sporů, které rozvracejí společnost, je pravděpodobnější, že budou doprovázeny potravinovými krizemi, než u válek mezi státy, které mohou během svého trvání uvnitř zemí zvyšovat solidaritu a snahu zabránit dalším krizím. Většina současných válek v Africe je však vnitrostátních a také většina nedávných hladomorů v Africe se odehrála v souvislosti s ozbrojeným konfliktem. Z tohoto vztahu vyplývá, že pokud bude kladen větší důraz na řešení konfliktů, bude to mít velký přínos pro prevenci hladomorů.¹⁴³

FAO uvádí, že v celosvětovém měřítku „podíl potravinových krizí, které mohou být považovány jako člověkem vyvolané, v čase roste“. „Konflikty a ekonomické problémy byly uváděny jako hlavní příčiny více než 35 % potravinových krizí mezi lety 1992 a 2003, během periody 1986–1991 to bylo 15 %.“¹⁴⁴ (viz graf 1) V období let 2003–2004 se pak konflikty staly nejčastější hlavní příčinou hladu na světě. (viz obr. 4)

Graf 1: Hlavní příčiny potravinových nouzí ve světě v období let 1986–1991 a 1992–2003

Zdroj: FAO (2003, s. 14), upraveno

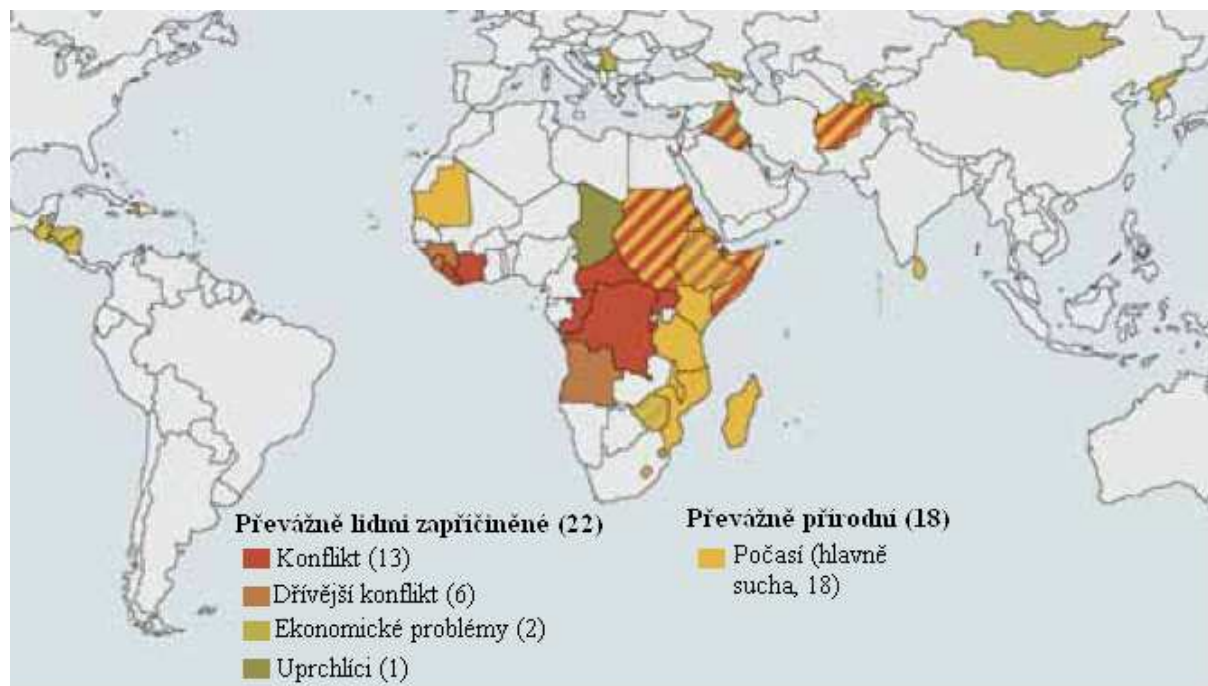
¹⁴³ SEN; BARDHAM, UNSG, WFP in BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 18–19)

¹⁴⁴ FAO (2005), dostupné z <<http://www.fao.org/newsroom/en/news/2005/102562/index.html>>

6.1.2 Sucha

Z obrázku 4 lze vyčíst, že sucha, vedle konfliktů, zůstávají ve východní Africe hlavní příčinou potravinových krizí. Podle současných předpokladů, které vycházejí z toho, že se podnebí Afriky bude v budoucnosti oteplovat, sucha budou i nadále jednou z nejdůležitějších příčin potravinové nejistoty afrických zemí.

Obr. 4: Potravinové krize ve světě a jejich hlavní příčiny, 2003–2004

Zdroj: FAO (2004, s. 16)

Klimatické změny jsou hrozbou pro potravinovou bezpečnost a ovlivní nejvíce chudé oblasti, ve kterých je zemědělská produkce zcela závislá na dešťových srážkách, a kde tak i malá změna klimatu může mít dalekosáhlé dopady.¹⁴⁵

„Klimatická data z posledních 30–40 let ukazují, že africký kontinent se otepluje, a to přispívá k výskytu více nepravidelných, ale intenzivních srážek, jinými slovy řečeno k častějším suchům, ale také k častějším záplavám. Pokud bude tento jev v budoucnu pokračovat, některé klimatické modely předpokládají, že se Afrika do roku 2050 oteplí o 0,5–2°C.“¹⁴⁶ Takové klimatické změny v Africe způsobí větší nepravidelnost srážek, v některých částech i jejich celkové snížení, dále větší výpar a v suchých oblastech rychlejší desertifikaci, což, jak se očekává, zapříčiní omezení produkce a značné snížení výnosů. Zvětšující se

¹⁴⁵ Oxfam (2006, s. 1; 24), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

¹⁴⁶ Oxfam (2006, s. 24), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

nedostatek zdrojů může být také příčinou nových konfliktů.¹⁴⁷ Podle FAO „současné klimatické trendy signalizují snížení dešťových srážek v oblasti východní Afriky již v dohledné době“.¹⁴⁸

6.2 Hladomory jako komplexní krize

Mnoho autorů hladomory zjednodušeně rozděluje podle příčin vzniku na hladomory přírodní (které jsou chápány jako nevyhnutelné) nebo lidmi vyvolané. Příčiny hladomorů jsou ale komplexní a za konečnou krizi často stojí mnoho faktorů, které dlouhodobě zhoršovaly celkovou situaci v postižených oblastech, a které jsou navzájem tak propojeny, že je od sebe jednoduše oddělit nejde.¹⁴⁹

„Podmínky, za kterých v Africe vznikají hladomory, se mění. Africké dynamické ekonomiky, politické systémy, konflikty a občanské nepokoje, klesající produktivita, rychlá urbanizace a současné klimatické trendy se navzájem ovlivňují a vytvářejí nová rizika hladomoru.“ V důsledku tohoto vysvětlení ani hladomory v Africe nemohou být objasněny jedinou příčinou nebo zjednodušujícími teoriemi o hladomorech.¹⁵⁰

To, že hladomory jsou komplexní krize, na kterých mají podíl i jiné faktory než jenom konflikty, sucha či záplavy, zjednodušeně ukazuje i graf 2 a tabulka 4, ve které jsou uváděny faktory, které od roku 2000 ohrožovaly potravinovou bezpečnost zemí východní Afriky.

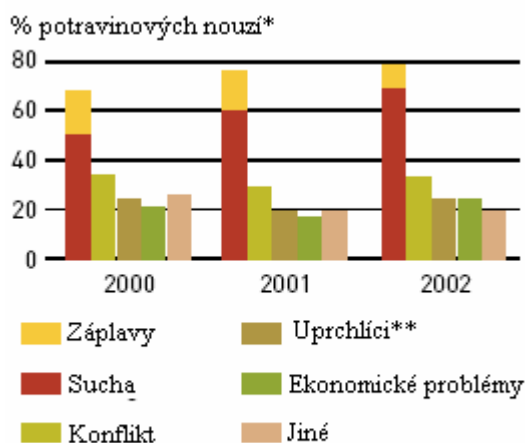
¹⁴⁷ Oxfam (2006, s. 25), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

¹⁴⁸ FAO (2006a), dostupné z <<http://www.fao.org/newsroom/en/news/2006/1000284/index.html>>

¹⁴⁹ CROW (1992, s. 20-21)

¹⁵⁰ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 6)

Graf 2: Příčiny potravinových nouzí v rozvojových zemích v roce 2000, 2001 a 2002

* Úhrn překračuje 100 %, protože potravinové nouze mají více příčin
 ** Včetně vnitřně přesídlených lidí

Zdroj: FAO (2003, s. 13), upraveno

Tab. 4: Příčiny potravinové nejistoty v zemích východní Afriky od roku 2000.

Džibutsko	Země s chronickým nedostatkem potravin, vyžaduje 13 000 tun potravin ročně; 74 procent obyvatel žije za méně než 1 americký dolar denně; extrémní chudoba vzrostla z 9,6 % v roce 1996 na 42,2 % v roce 2002; nezaměstnanost je 60 %; 50 % dětí ve věku, kdy by měly navštěvovat základní školu, do školy nechodí; suché, pouštní podmínky, 1 000 z celkových 10 000 hektarů zemědělské půdy je obděláváno, sucha jsou častá
Eritrea	Sucha; nejistý mír s Etiopií; nevybuchlé miny a munice v dříve zemědělsky produktivních oblastech; vnitřně přesídlení lidé; navracející se uprchlíci; místní záplavy; pokračující mobilizace, nedostatek pracovní síly pro zemědělství; vysoká inflace a prudký růst cen základních potravin; pokles ekonomiky, pokles devizových rezerv; vzrůst cen paliv; časté výpadky elektrického proudu
Etiopie	Častá sucha; odlesňování; nadměrná pastva; půdní eroze; záplavy; nedostatek pracovních příležitostí a nízké příjmy; pád světových cen exportních plodin jako je káva; vysoké ceny potravin; vnitřně přesídlení lidé
Keňa	Chudoba; nízký ekonomický růst spojený s vysokým populačním růstem; aridní a semiaridní krajina v severních a východních částech země, častá sucha; HIV/AIDS
Somálsko	Dlouhodobé vnitřní nepokoje; neexistence efektivní centrální vlády; častá sucha; nedostatek bilaterální pomoci; nestabilní životní prostředí; občasné

záplavy na jihu země	
Súdán	Vnitřní ozbrojený konflikt, obecné násilí; vnitřně přesídlení lidí; navracející se uprchlíci; nedostatek pracovních příležitostí a nízké příjmy; nemožnost obdělávat půdu; rostoucí podvýživa a nemocnost; ztráta přístupu k čisté vodě; ztráta obydlí; narušení tradičních zdrojů příjmů jako je pracovní trh nebo ekonomická migrace
Tanzanie	Sucha, záplavy, pustošivý hmyz/ptáci; nedostatek pracovních příležitostí a nízké příjmy; pád světových cen exportních komodit jako je káva nebo ropa, pokles účinnosti makroekonomických opatření; uprchlíci
Uganda	Násilné nepokoje v částech země; vnitřně přesídlení lidí; sucha

Zpracováno autorkou podle následujícího zdroje: FAO. GIEWS (2005a; 2005b; 2005c; 2004a; 2004b; 2004c; 2003a; 2003b; 2003c; 2002a; 2002b; 2002c; 2001a; 2001b; 2001c; 2000a; 2000b; 2000c); WFP (2006a; 2006b; 2006c; 2006d; 2006e; 2006f; 2006g; 2006h; 2006i)

6.2.1 Potenciální význam jednotlivých faktorů do budoucna

Hladomory mají více příčin, které se navzájem ovlivňují a doplňují. Jejich význam a podíl na vyvolání potravinových krizí se může do budoucna změnit.

Jak už bylo uvedeno výše, spojitost mezi hladomory a válkami je v Africe důležitá. Pokud budou konflikty ve východní Africe pokračovat, bude potravinová bezpečnost lidí z těchto zemí ohrožena i v budoucnu.¹⁵¹

Sucha, záplavy a nepravidelné srážky, které budou umocňovány postupnými klimatickými změnami, pravděpodobně zůstanou hrozbou pro potravinovou bezpečnost afrických zemí.¹⁵²

Počet obyvatel ve státech východní Afriky rychle poroste i v následujících letech. (viz tab. 5) Rostoucí populační tlak na přírodní zdroje a častější sucha budou mít navíc za následek rychlejší degradaci půd.¹⁵³

¹⁵¹ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999)

¹⁵² Oxfam (2006), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

¹⁵³ ORODA (2005), dostupné z <<http://www.springerlink.com/content/vnh032115t2ku7v6/fulltext.pdf>>

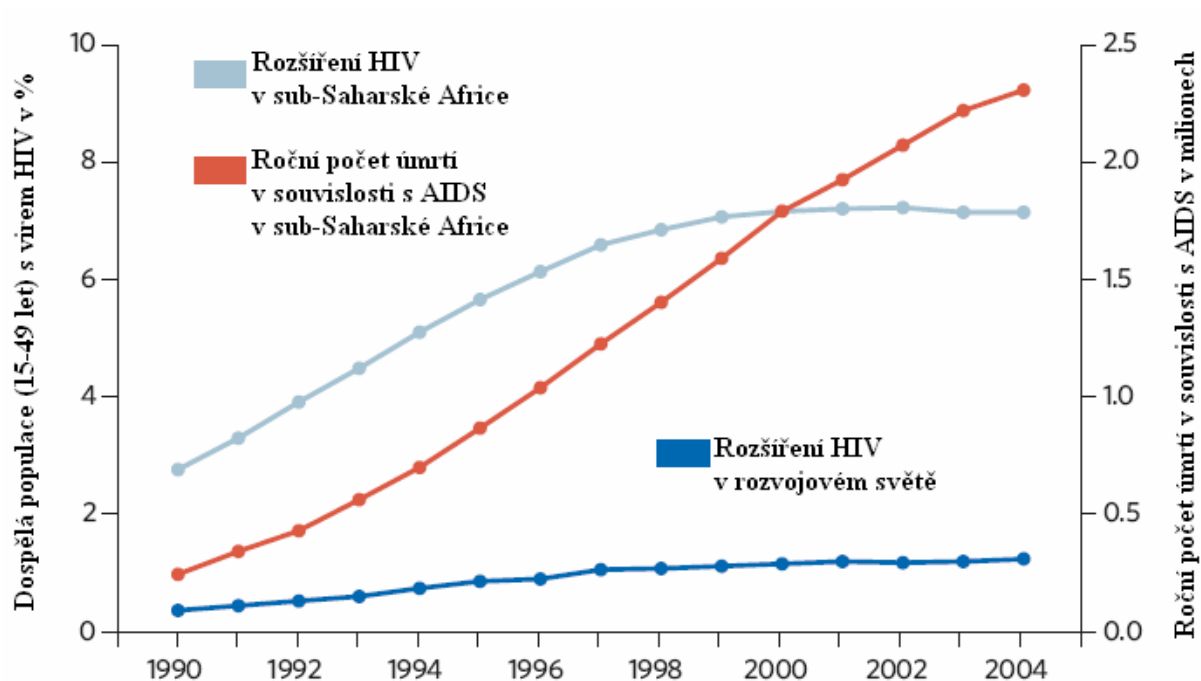
Tab. 5: Počet obyvatel v zemích východní Afriky od roku 1975 a odhad do roku 2035

Státy	Populace (v tisících)						
	r. 1975	r. 1985	r. 1995	r. 2005	r. 2015	r. 2025	r. 2035
Džibuti	224	403	624	804	951	1 113	1 276
Eritrea	2 115	2 807	3 213	4 527	6 165	7 684	9 205
Etiopie	34 188	43 437	60 293	78 986	100 967	124 996	148 990
Keňa	13 512	19 674	27 380	35 599	46 167	57 176	68 464
Somálsko	4 133	6 469	6 242	8 196	10 881	13 712	16 694
Súdán	16 776	23 056	29 492	36 900	45 613	54 267	62 473
Tanzanie	15 970	21 833	29 902	38 478	48 999	59 989	70 936
Uganda	10 892	14 801	21 235	28 947	39 966	54 011	69 252
Východní Afrika	97 810	132 480	178 381	232 437	299 709	372 948	447 290

Zpracováno autorkou podle následujícího zdroje: UN (2007)

Onemocnění AIDS by nemělo v budoucnu potravinovou bezpečnost zemí ohrožovat více, než je tomu v současnosti. Vyplývá to z dat UNAIDS, podle kterých sice počet úmrtí v subsaharské Africe v souvislosti s AIDS roste, procento populace nakažené virem HIV však zůstává od konce 20. století téměř stejné. (viz graf 3)

Graf 3: Rozšíření viru HIV v subsaharské Africe a v rozvojovém světě a roční počet úmrtí v souvislosti s AIDS v subsaharské Africe v období let 1990–2004

Zdroj: UN (2005, s. 24), upraveno

Mění se vliv dalších faktorů a jejich potenciální význam není autorka této práce na základě získaných informací schopna zhodnotit. Je však zřejmé, že bude záležet především na politických činitelích, jak se ke stávajícím socioekonomickým podmínkám ve svých zemích postaví, a zda budou schopni a ochotni se snažit je změnit.

7 PROBLEMATIKA POSKYTOVÁNÍ POTRAVINOVÉ POMOCI

„Potravinová pomoc je jednou z nejstarších a také jednou z nejvíce problematických forem zahraniční pomoci“, a to i přes to, že zachránila miliony životů a mnoha dalším lidem pomohla jejich životy zlepšit.¹⁵⁴

7.1 Definice

Termín potravinová pomoc není jednoznačně definován. Ani odborníci na potravinovou pomoc se zatím nedokázali dohodnout na jediné definici. Podle BRAUNA může být potravinová pomoc chápána jako takový zásah, jehož cílem je zlepšit potravinovou bezpečnost chudých lidí v krátkém i dlouhém časovém období, a který je financován mezinárodními, ale i domácími veřejnými a soukromými zdroji.¹⁵⁵ Jde tedy jak o přímou distribuci potravin, tak o přísun ostatních zdrojů, které spolu s poskytováním potravy pomáhají zajistit potravinovou bezpečnost zemí. Jindy je potravinová pomoc chápána jen jako mezinárodní pomoc uskutečňována formou přímých dodávek potravin nebo jiných zdrojů, skrz které budou dodávky potravin zajištěny.¹⁵⁶

7.2 Charakteristiky potravinové pomoci

Největší množství potravinové pomoci směřuje do subsaharské Afriky a Asie. „V roce 2005 93 zemí či oblastí obdrželo celkem 8,25 milionů tun potravinové pomoci.“ Mezi největší příjemce patřila Etiopie, Severní Korea, Súdán, Uganda, Eritrea a Bangladéš.^{157 158}

Množství poskytované potravinové pomoci je velmi nestálé a během krátké doby se může rychle měnit. Například v roce 1996 bylo celkem poskytnuto 7,2 milionů tun potravinové pomoci, v roce 1999 to už bylo 15,1 milionů tun, do roku 2004 toto množství pokleslo na 7,5 milionů tun.¹⁵⁹ Velké kolísání v objemu poskytované potravinové pomoci je připisováno hlavně vzájemnému působení těchto činitelů: změny cen základních potravin na

¹⁵⁴ FAO (2006b, s. 3), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/a0800e/a0800e.pdf>>

¹⁵⁵ BRAUN in LOWDER – RANEY (2005, s. 1), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/ae878e/ae878e00.pdf>>

¹⁵⁶ LOWDER – RANEY (2005, s. 1–2), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/ae878e/ae878e00.pdf>>

¹⁵⁷ Mezi příjemce potravinové pomoci patří všechny státy východní Afriky.

¹⁵⁸ WFP (2006a, s. 31), dostupné z <<http://www.wfp.org/interfais/index2.htm#>>

¹⁵⁹ WFP (2006a, s. 1), dostupné z <<http://www.wfp.org/interfais/index2.htm#>>

světových trzích, změny vzorců poskytování humanitární pomoci a odhady dárců na množství potřebné pomoci.¹⁶⁰

Mezi poskytovatele potravinové pomoci patří jednotlivé státy, Evropská komise, Světový potravinový program a jiné organizace patřící do systému OSN, různé nevládní organizace a soukromé firmy. Největším poskytovatelem potravinové pomoci jsou Spojené státy americké. Ty financují 60 % aktivit Světového potravinového programu, který poskytuje 35–40 % potravinové pomoci.¹⁶¹ V roce 2005 poskytli Američané 48,8 % veškeré potravinové pomoci. Mezi další nejvýznamnější dárce patřila Evropská komise (7,6 % celkové potravinové pomoci), Čína (7 %), Japonsko (4,9 %), Jižní Korea (4,8 %) a Kanada (3,3 %).¹⁶²

Největší podíl na potravinové pomoci tvoří obilniny, a to hlavně pšenice, rýže a kukuřice. Jen v průměru 10–15 % potravinové pomoci je tvořeno jinými komoditami, mezi které hlavně patří luštěniny a rostlinné oleje.¹⁶³

Potravinová pomoc může být poskytována několika způsoby. Přes programy potravinové pomoci jsou potraviny darovány nebo častěji za zvýhodněnou cenu prodávány vládám přijímajících zemí, které jídlo dále prodávají na trzích.

V projektech potravinové pomoci je jídlo typicky nevládními organizacemi nebo Světovým potravinovým programem poskytováno zadarmo nebo výměnou za práci. Příkladem mohou být projekty jídlo za práci, podávání stravy ve školách nebo potravinová centra pro matky a děti. Mimořádná potravinová pomoc je poskytována během potravinových krizí. Mezi potravinovou pomocí poskytovanou v období krize a projekty potravinové pomoci nemusí být vždy rozdíl. I během krizí může být strava poskytována například přes projekt jídlo za práci.¹⁶⁴

V jednotlivých letech se poměr programů, projektů a nouzové pomoci mění. Od konce 70. let podíl programů na celkové potravinové pomoci klesl, naopak podíl potravinové pomoci poskytované v nouzi vzrostl. Podíl projektů zůstal po celou dobu poměrně stabilní.¹⁶⁵ V roce 2005 tvořila potravinová pomoc poskytovaná v krizích 64 % pomoci. Na

¹⁶⁰ WEBB (2003, s. 2), dostupné z <<http://www.wfp.org/policies/policy/other/index.html#>>

¹⁶¹ LOWDER – RANEY (2005, s. 4), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/ae878e/ae878e00.pdf>>

¹⁶² WFP (2006a, s. 56), dostupné z <<http://www.wfp.org/interfais/index2.htm#>>

¹⁶³ LOWDER – RANEY (2005, s. 3), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/ae878e/ae878e00.pdf>>

¹⁶⁴ CLAY in LOWDER – RANEY (2005, s. 7), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/ae878e/ae878e00.pdf>>

¹⁶⁵ CLAY in LOWDER – RANEY (2005, s. 8–9), dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/ae878e/ae878e00.pdf>>

druhé straně přes programy bylo poskytnuto nejmenší množství potravinové pomoci, jaké bylo kdy zaznamenáno.¹⁶⁶

7.3 Kritiky potravinové pomoci

Poskytování potravinové pomoci je drahé. A nouzové dodávky potravin, které ve 20. století tvoří největší část potravinové pomoci, a které jsou dovážené hlavně ze zahraničí, jsou nejdražší. To proto, že náklady na poskytování pomoci v naléhavých případech jsou vyšší, pomoc je poskytována v co nejkratším čase, a často je tak využívána drahá forma přepravy. Náklady se ještě zvyšují v oblastech s ničenou infrastrukturou a v konfliktem zasažených oblastech, kde jsou větší nároky na zajištění bezpečnosti pro dodavatele potravin.¹⁶⁷

Dalším problémem je neefektivní poskytování potravinové pomoci, kdy omezené zdroje nejsou používány cíleně.¹⁶⁸ Poskytovatelé pomoci se nepřizpůsobí místním podmínkám, nerespektují tradiční vzorce distribuce ve společnosti, a tak dochází k nedostatečnému využívání pomoci. To vše může zapříčinit, že nejchudší a nejvíce potřebné domácnosti se k pomoci vůbec nedostanou.¹⁶⁹

Donoři často přesouvají zdroje z rozvojových činností na akutní pomoc a humanitární pomoc se tak stává konkurencí dlouhodobé rozvojové pomoci. Rozvojová spolupráce je tak méně účinná, a pravděpodobnost, že lidé v budoucnu nebudou schopni sami čelit a předcházet dalším krizím, se tak zvyšuje.¹⁷⁰

Překážkou v poskytování včasné a efektivní potravinové pomoci jsou i národní regulační systémy a politický přístup místních autorit. Rychlé odpovědi na krizi může bránit pomalý proces udělování vstupních víz pro humanitární pracovníky, zadržování potravinové pomoci na letištích a v přístavech z důvodu celního odbavení nebo zabránění přístupu pomoci do určitých oblastí. Chyba je i na straně dárců, když nevěnují dostatečnou pozornost výstrahám systémů včasného varování a pomoc pošlou až v době propuknutí krize.¹⁷¹ Na

¹⁶⁶ WFP (2006a, s. 16), dostupné z <<http://www.wfp.org/interfais/index2.htm#>>

¹⁶⁷ BARRETT (2006, s. 3), dostupné z <http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/FoodAid&AcuteFoodInsecurityApr2006.pdf>

¹⁶⁸ BARRETT, CARTER in BARRETT (2006, s. 4), dostupné z <http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/FoodAid&AcuteFoodInsecurityApr2006.pdf>

¹⁶⁹ DUFFIELD in BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 133)

¹⁷⁰ BARRETT, CARTER in BARRETT (2006, s. 4), dostupné z <http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/FoodAid&AcuteFoodInsecurityApr2006.pdf>

¹⁷¹ BARRETT (2006, s. 8), dostupné z <http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/FoodAid&AcuteFoodInsecurityApr2006.pdf>

poskytovatele tak spadá kritika za to, že potravinová pomoc do postižených oblastí přichází pozdě a v nedostatečném množství.¹⁷²

Donoři mají kapacity na to, aby mohli distribuci potravinové pomoci v přijímajících zemích hlídat. To znamená, že jsou schopni kontrolovat, jestli nedochází ke zneužívání pomoci, zanedbávání povinností nebo protizákonnému jednání příjemců. Na druhou stranu poskytovatelé pomoci se často chovají nezodpovědně. Nedodržují zásady, které se váží k poskytování potravinové pomoci, protože jejich dodržování je jenom dobrovolné, nedodržují své závazky a sliby.¹⁷³ Velké kolísání v množství poskytované potravinové pomoci v jednotlivých obdobích, které je způsobeno především měnícími se podmínkami na trzích, a s tím spojená nejistota dokazují, že dárci jsou ve svém úsilí poskytovat potravinovou pomoc jen částečně vedeni snahou uspokojit základní životní potřeby hladovějících lidí.¹⁷⁴

Potravinová pomoc může vyvolat efekt negativní závislosti zemí, které na vnější pomoc spoléhají.¹⁷⁵ V takovém případě potravinová pomoc dokáže uspokojit základní potřeby strádajících lidí, na druhou stranu má však negativní dopad na schopnosti těchto lidí zajistit si dostatek zdrojů v budoucnosti, aniž by k tomu potřebovali podporu zvenčí.¹⁷⁶

Špatně cílená a načasovaná pomoc, která je poskytována v delším časovém období a především přes projekty a programy potravinové pomoci, může ohrozit místní produkci a trhy. Dodávky potravin formou potravinové pomoci mohou snížit ceny stejných potravin na místních trzích. Místní producenti, a také distributoři, ztrácí potenciální zisky a nejsou motivováni zvyšovat svou produkci a do svých činností dále investovat. Ze stejného důvodu může pokles cen potravin odrazovat i dovozce. To vše ohrožuje schopnost zemí stát se v budoucnu méně závislými na vnější pomoci.

Někteří autoři zastávají názor, že dlouhodobá a opakovaná pomoc může u obyvatel v oblastech náchylným k potravinovým nouzům vyvolat rizikové chování. Lidé spoléhají na to, že i při další krizi jim bude pomoheno, a tak nejsou podněcováni k tomu, aby se těmito krizím snažili předcházet.¹⁷⁷ Ani vlády, které jsou si vědomy toho, že potravinová pomoc

¹⁷² DENG (1999, s. x), dostupné z <<http://www.ids.ac.uk/ids/bookshop/dp/dp369.pdf>>

¹⁷³ BARRETT (2006, s. 7–8), dostupné z <http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/FoodAid&AcuteFoodInsecurityApr2006.pdf>

¹⁷⁴ CLAY et al.; IGC; HOPKINS; GABBER, WEIKARD in WEBB (2003, s. 10), dostupné z <<http://www.wfp.org/policies/policy/index.html#>>

¹⁷⁵ HOPKINS in WEBB (2003, s. 12), dostupné z <<http://www.wfp.org/policies/policy/other/index.html#>>

¹⁷⁶ LENTZ – BARRETT – HODDINOTT (2005, s. 10), dostupné z <http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/WFPFoodAidDependencyFinalDec2005.pdf>

¹⁷⁷ LENTZ – BARRETT – HODDINOTT (2005), dostupné z <http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/WFPFoodAidDependencyFinalDec2005.pdf>

bude do jejich zemí proudit i nadále, nejsou motivovány zlepšovat potravinovou situaci jinými prostředky.¹⁷⁸

7.4 Zásady pro poskytování potravinové pomoci

Pro poskytování vhodné potravinové pomoci, která umožní vylepšit potravinovou bezpečnost zranitelných lidí a zároveň nebude mít negativní dopady, je zapotřebí dodržovat některé zásady.

Aby byla potravinová pomoc efektivní, je důležitá její včasnost. A pro rychlou odpověď je hlavní připravenost poskytovatelů pomoci. Rychlá reakce na nouzovou situaci vyžaduje flexibilitu dárců a distribučních sítí, rychlý přísun finančních zdrojů a rozvinutý informační systém. Jeho součástí pak je systém včasného varování před potenciální krizí, na ten by měla navazovat činnost systému varujícího ohrožené obyvatelstvo a systému, který spolehlivě odhadne potřebné množství pomoci.¹⁷⁹

Potravinová pomoc, poskytovaná za mimořádných události, jako jsou sucha, záplavy, zemětřesení či hyperinflace, směřuje do rozsáhlých oblastí. Všechny domácnosti nejsou katastrofou zasaženy stejně, to však při plošné distribuci potravin v krizových případech není zohledňováno.¹⁸⁰ Proto je vhodné se více zaměřit na financování projektů, jako je jídlo za práci nebo peníze za práci, pro nejvíce ohrožené lidi, kteří během krizí mohou přijít o své příjmy nebo přístup k potravinám. S tím je také spojena snaha o lepší cílenou pomoc, zaměřenou na nejvíce zranitelné skupiny obyvatel a využívající dostupné místní zdroje.¹⁸¹

Při poskytování pomoci je také zapotřebí vyvíjet snahu o lepší provázanost humanitárních a rozvojových aktivit, které probíhají ve stejných lokalitách.¹⁸²

Větší pozornost musí být také kladena na potenciální dopady potravinové pomoci na fungování místních ekonomik.¹⁸³ K tomu je důležité zjistit, do jaké míry si místní trhy zachovaly svou funkčnost. Pokud trhy jsou efektivní, je vhodnější lidem pomáhat skrz

¹⁷⁸ JENÍČEK – FOLTÝN (2003, s. 139)

¹⁷⁹ BARRETT (2006, s. 4), dostupné z <http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/FoodAid&AcuteFoodInsecurityApr2006.pdf>

¹⁸⁰ DEATON; LYBBERT et al. in ¹⁸⁰ BARRETT (2006, s. 6), dostupné z <http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/FoodAid&AcuteFoodInsecurityApr2006.pdf>

¹⁸¹ BARRETT (2006, s. 6), dostupné z <http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/FoodAid&AcuteFoodInsecurityApr2006.pdf>

¹⁸² IFAD; COSTE in WEBB (2003, s. 13), dostupné z <<http://www.wfp.org/policies/policy/other/index.html#>>

¹⁸³ AKER; ODI; BARRETT in WEBB (2003, s. 12–13), dostupné z <<http://www.wfp.org/policies/policy/other/index.html#>>

finanční zdroje. Pokud trhy nefungují, je zapotřebí poskytovat potravinovou pomoc formou přímých dodávek potravin.

Dále by donoři měli využívat místní distribuční sítě, sociální struktury, spolupracovat s lokálními nevládními organizacemi. Rovněž by měli upřednostňovat využívání dostupných místních zdrojů, jejichž obstarání a distribuce často vyjde levněji, než dovážení potravin ze zahraničí. Tím se také mohou vyhnout efektu závislosti přijímajících zemí na importované pomoci.¹⁸⁴

BARRETT ještě uvádí, že je zapotřebí vytvořit jakousi celosvětovou dohodu, ve které by se dárci a příjemci potravinové pomoci dobrovolně zavázali k zodpovědnému chování, a podporovat aktivity, které pomohou dárčům lépe se zaměřit na skutečné potřeby příjemců.¹⁸⁵ V této souvislosti je také zapotřebí, aby toky potravinové pomoci byly sledovány i místní občanskou společností.¹⁸⁶ BARRETT a HEISEY také zastávají názor, že pomoc poskytovaná multilaterální cestou je více zaměřená na skutečné potřeby příjemců a její negativní dopad na dovoz a domácí produkci potravin je proto minimální.¹⁸⁷

¹⁸⁴ BARRETT (2006, s. 6–7), dostupné z http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/FoodAid&AcuteFoodInsecurityApr2006.pdf

¹⁸⁵ BARRETT (2006, s. 8), dostupné z http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/FoodAid&AcuteFoodInsecurityApr2006.pdf

¹⁸⁶ Oxfam (2006, s. 3), dostupné z http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download

¹⁸⁷ BARRETT, HEISEY in LENTZ – BARRETT – HODDINOTT (2005, s. 23), dostupné z http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/WFPFoodAidDependencyFinalDec2005.pdf

8 MOŽNÁ ŘEŠENÍ

Vhodná opatření na odstranění potravinové nejistoty se mohou v různých zemích a oblastech lišit. Nejdůležitější postupy v boji proti hladu však zůstávají stejné.¹⁸⁸

Podle JENÍČKA a FOLTÝNA patří mezi typické znaky zemí, ve kterých dosud nedošlo ke zvýšení potravinových zásob na osobu, pokles příjmů na osobu, nedostatečná úroveň výživy, malé potravinové zásoby, snížení zemědělské produkce a nízký dovoz obilovin mimo potravinovou pomoc. Naopak pro země, které dokázaly zlepšit svou potravinovou situaci, je charakteristické nadprůměrné tempo ekonomického růstu, zvýšení množství dovážených potravin a zvyšování potravinových zásob v důsledku růstu domácí zemědělské produkce.¹⁸⁹

8.1 Způsoby řešení a předpoklady pro řešení potravinového problému

Jak uvádějí JENÍČEK a FOLTÝN, „způsoby řešení potravinového problému můžeme rozdělit podle časového horizontu na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé“. V rámci tohoto dělení existují řešení na dvou úrovních. Na makroúrovni je především zapotřebí vyvíjet snahu o růst hrubého domácího produktu, zvyšování výkonu zemědělství a podporu produkce potravin, zavedení opatření na stabilizaci lokálních a celosvětových potravinových zásob a opatření pro zvýšení zdraví populace. Na úrovni jednotlivých sociálních skupin je nutné řešit problematiku chudoby, a to přes úsilí o zvyšování kupní síly obyvatel a zajištění vyšší produkce potravin a zavádění zdravotních programů zaměřených na výživu a osvětu.¹⁹⁰

Potravinový problém nemůže být účinně řešen, pokud nebudou splněny základní předpoklady takového řešení. K těmto předpokladům patří stabilizace politických poměrů a nastolení demokracie, což je nutné pro vytvoření stabilní tržní ekonomiky, úsilí o rozvoj lidských zdrojů, a to především cestou odstranění ngramotnosti a boje proti nemocem, dále pak rovnost šancí pro všechny, fungující infrastruktura a rozumně pojatá populační politika, která řeší nadměrný růst populace.¹⁹¹

¹⁸⁸ Oxfam (2006, s. 3), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

¹⁸⁹ JENÍČEK – FOLTÝN (2003, s. 133–134)

¹⁹⁰ JENÍČEK – FOLTÝN (2003, s. 138)

¹⁹¹ JENÍČEK – FOLTÝN (2003, s. 138)

Pro úspěšný boj s hladem je zapotřebí koordinovaná mezinárodní spolupráce, hlavní roli při zajištění potravinové jistoty však musí mít lokální vláda a administrativa.¹⁹²

8.2 Krátkodobá řešení

„Při existenci potravinového problému je třeba nejprve přijmout okamžitá krátkodobá opatření“, jejichž cílem je „zabránit nejvážnějším akutním projevům nedostatku potravin a odstranit tak nebezpečí ztráty lidských životů“.¹⁹³

Nejběžnější formou krátkodobého řešení je okamžitá potravinová pomoc. Navzdory všem kritikám tohoto způsobu pomoci se ukazuje, že potravinová pomoc, která je dobře načasovaná, distribuovaná a cílená, vychází především z potřeb postižených obyvatel, a která se dokáže přizpůsobit místním podmínkám, může do značné míry pozitivně ovlivnit mortalitu v oblastech postižených potravinovou krizí.¹⁹⁴

Pro zajištění efektivních krátkodobých opatření je důležité zpracovávání informací ze systémů včasného varování, na kterých se podílí různé mezinárodní, národní i místní organizace. Tyto systémy mají varovat před potenciálními krizemi, a pomoci tak zvrátit riziko hrozby. Konkrétně v Africe tyto systémy varují především před nastávajícími suchy, monitorují výskyt sarančat nebo vyhodnocují změny cen na trzích. Hrozby, jako jsou ozbrojené konflikty nebo politické převraty, však spolehlivě předvídat nedokáží.¹⁹⁵

Potravinová pomoc tedy může v dané krizové situaci zachránit spoustu životů, pro řešení potravinového problému je však zapotřebí udělat více, než jenom poskytovat pomoc lidem, kteří v důsledku nedostatku potravin umírají. Důležitější je v tomto případě prevence krizí.¹⁹⁶

8.3 Střednědobá a dlouhodobá opatření

Střednědobá opatření by především měla podporovat ekonomický růst a růst zaměstnanosti, a to skrz podporu makroekonomické stability, odstranění překážek trhu, daňové reformy (snížení přímého a nepřímého zdanění práce) a rozvoj infrastruktury. Dále je

¹⁹² BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 187); DRÈZE – SEN (1989, s. 161)

¹⁹³ JENÍČEK – FOLTÝN (2003, s. 139)

¹⁹⁴ DENG (1999), dostupné z <<http://www.ids.ac.uk/ids/bookshop/dp/dp369.pdf>>

¹⁹⁵ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 128)

¹⁹⁶ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 1); DRÈZE – SEN (1989, s. 118)

vhodné zavádět opatření na vyšší produkci potravin a zpřístupnit služby finančního trhu i pro malé zemědělce.¹⁹⁷

V dlouhodobém období je pro vyřešení potravinového problému důležitý posun směrem k udržitelnému ekonomickému růstu, který umožňuje rozvoj trhů, zajištění zdravotní péče, výživy, vzdělání a osvěty. Dále je nutné podporovat udržitelný růst potravinové a zemědělské produkce. Důležité je se také zaměřit na veřejné politiky, které budou podporovat rozvoj lidských zdrojů a rozšiřování sociálních služeb zaměřených na boj s chudobou. K odstranění chudoby může přispět i reforma vlastnických vztahů, která maloročníkům zaručí jistý přístup k půdě.¹⁹⁸

Růst zemědělského sektoru, na němž je v rozvojových zemích závislá většina obyvatel, bývá prioritou. Nízká zemědělská produktivita může být zvýšena využíváním nových technologií, k čemuž jsou zapotřebí investice do výzkumu a infrastruktury, a přes větší komercializaci zemědělství.¹⁹⁹ V suchých oblastech je vhodné zaměřit se na opatření snižující dopady sucha na úrodu, mezi něž například patří zlepšení správy vodních zdrojů, pěstování suchům odolných plodin nebo zavádění opatření pro boj s desertifikací.²⁰⁰ Zvyšování zdrojů, které umožňují dlouhodobé investice do venkovských rozvojových programů zaměřených na nejvíce zranitelné skupiny obyvatel, může zlepšit přístup lidí k základním zemědělským vstupům, jako je osivo, zemědělské náčiní nebo úvěry, usnadnit přístup k trhům a přispět k rozvoji aktivit mimo zemědělství.²⁰¹

Významnou roli má také diversifikace ekonomických aktivit, uskutečňována především přes zaměstnanecké programy, které venkovskému obyvatelstvu dávají možnost alternativních zisků.²⁰² Pracovní programy přinášejí lidem zaměstnání, vykonaná práce navíc přispívá k rozvoji veřejného, ale i soukromého sektoru.²⁰³

¹⁹⁷ JENÍČEK – FOLTÝN (2003, s. 140)

¹⁹⁸ JENÍČEK – FOLTÝN (2003, s. 140–141)

¹⁹⁹ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 132; 169)

²⁰⁰ BORTON – NICHOLDS (1994, s. 21), dostupné z

<http://www.undmtp.org/english/droughtandfamine_guide/drought_guide.pdf>

²⁰¹ Oxfam (2006, s. 16), dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>

²⁰² DRÈZE – SEN (1989, s. 161)

²⁰³ BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 144)

9 ZÁVĚR

Potravinová nejistota je jedním z nejzávažnějších a nejzjevnějších problémů obyvatel zemí rozvojového světa. Počet podvýživovaných lidí nadále zůstává vysoký. Nejhorší situace je v subsaharské Africe, kde podvýživou trpí každý třetí člověk. Tento region je také každoročně zasažen největším počtem potravinových krizí a státy, jako je Súdán a Etiopie, jsou sužovány opakujícími se hladomory.

Jednou z nejdůležitějších příčin potravinových krizí a hladomorů ve východní Africe jsou přírodní podmínky. Potravinovou bezpečnost obyvatel zde ohrožují především dlouhotrvající a opakující se sucha a nepravidelné srážky, situace je zhoršena v oblastech, kde jsou málo úrodné půdy s nízkou retenční schopností. Hrozbou jsou i povodně, v tomto regionu způsobované především jevem El Niño, a hmyzí škůdci, kteří mohou zničit úrodu. Situaci v oblasti výživy zhoršují i některé sociální, demografické a environmentální faktory, jako je nízká produktivita zemědělství, chronická chudoba obyvatel, destabilizující dopad epidemie HIV/AIDS, pokračující degradace přírodních zdrojů, především půd, a velký populační růst a migrace obyvatel. Mezi ekonomické a politické faktory, které se podílí na vzniku potravinových krizí, patří závislost farmářů na vývozu jednoho druhu komerční plodiny, selhání místních distribučních systémů a nedostupnost trhů pro malé rolníky. Dále pak špatné politiky vlád, které mají negativní dopad na zemědělce nebo úplný nezájem vlád podporovat zemědělskou produkci pro domácí spotřebu a zabývat se problémem potravinového nedostatku v některých oblastech. Potravinové krize a hladomory jsou ve východní Africe často spojovány také s ozbrojenými konflikty, které z mnoha důvodů (např. přímého ničení přírodních zdrojů a úrody, nedobrovolných migrací obyvatel, ničení infrastruktury, převádění zdrojů na vojenské účely nebo narušení ekonomických aktivit) vedou ke snižování potravinové produkce a zvyšování podvýživy.

Nejzjevnějšími příčinami potravinových krizí a hladomorů jsou ve východní Africe sucha a ozbrojené konflikty. Z předchozího výčtu však vyplývá, že na vzniku krizí se podílí celá řada různých faktorů, které se navíc navzájem ovlivňují. Na hladomory proto musíme nahlížet jako na komplexní krize. Z tohoto poznání by pak měly vycházet i snahy o řešení potravinového problému.

Akutní potravinový nedostatek je zapotřebí řešit okamžitou potravinovou pomocí, která, aby byla co nejefektivnější, musí být včasná, cílená, nesmí ohrožovat místní producenty a především musí vycházet z potřeb postižených obyvatel. Pro vyřešení potravinového problému je však důležitější prevence krizí. Přijímána musí být různá střednědobá a

dlouhodobá opatření, která budou podporovat dlouhodobý ekonomický růst a zvyšování zaměstnanosti mimo zemědělský sektor, udržitelný růst potravinové produkce, rozvoj infrastruktury, boj proti chudobě a rozvoj lidských zdrojů. Potravinový problém však může být účinně řešen jen v podmínkách míru a politické stability, rozumně pojaté populační politiky a rovných šancí rozvoje pro všechny.

10 SHRNU TÍ

Bakalářská práce se zabývá příčinami potravinových krizí a hladomorů v oblasti východní Afriky. Na začátku práce jsou vymezeny základní pojmy související s problematikou potravinového problému, dále je stručně nastíněna situace v oblasti výživy ve světě, v subsaharské Africe a nakonec v jednotlivých zemích východní Afriky, mezi které patří Džibutsko, Eritrea, Etiopie, Keňa, Somálsko, Súdán, Tanzanie a Uganda.

Hlavní část této práce tvoří druhá a zároveň nejdelší kapitola, ve které jsou za pomoci konkrétních příkladů rozebírány jednotlivé příčiny potravinových krizí a hladomorů ve východní Africe. Příčiny jsou rozděleny do čtyř kategorií, mezi něž patří přírodní podmínky, sociální, demografické a environmentální faktory, ekonomické a politické faktory a ozbrojené konflikty.

V další kapitole následuje zhodnocení jednotlivých příčin, kde se ukazuje, že hladomor je komplexní krize, na které se vedle nejzjevnějších příčin, mezi které patří sucho a ozbrojené konflikty, podílí i řada dalších faktorů. Tato část se také věnuje potenciálnímu významu jednotlivých faktorů do budoucna.

V kapitole zabývající se problematikou potravinové pomoci jsou popsány základní charakteristiky této pomoci, stručně shrnuty její hlavní kritiky a vyjmenovány zásady pro poskytování vhodné a efektivní potravinové pomoci.

Na závěr jsou uvedena možná řešení potravinového problému. Okamžitá potravinová pomoc je popsána jako krátkodobé řešení krizí. Uvedena jsou i střednědobá a dlouhodobá opatření nezbytná pro prevenci potravinových krizí a hladomorů.

Klíčová slova: země východní Afriky, hladomor, potravinová krize, potravinová nejistota, příčiny hladomorů a potravinových krizí, potravinová pomoc

11 SUMMARY

The bachelor thesis deals with the causes of food crisis and famines in East Africa. The beginning of the thesis defines the basic definitions related to the question of food problem, then briefly outlines the world food situation, food situation in sub-Saharan Africa and finally in the particular countries in East Africa like Djibouti, Eritrea, Ethiopia, Kenya, Somalia, Sudan, Tanzania, and Uganda.

Secondly, the main and also the longest part of this work deals with the analysis of particular causes of food crisis and famines in East Africa focusing on concrete examples. The causes are divided into four categories, which include natural conditions, social, demographic and environmental factors, economical and political factors and armed conflicts.

The next chapter evaluates the particular causes, which demonstrate the fact that famine is a complex crisis on which a lot of factors participate, not only the most obvious factors like drought and armed conflicts, but also many others. This part pays attention to potential importance of particular factors in the future.

The chapter, which deals with food aid, describes the main characteristics of this aid, briefly summarizes its basic critics and enumerates the principles of giving appropriate and effective food aid.

Finally, the possible solution of food crisis is given. Immediate food aid is characterised as a short-term solution. Mid-term and long-term actions, necessary for food crisis and famines prevention are also introduced.

Key words: countries of East Africa, famine, food crisis, food insecurity, causes of famines and food crises, food aid

12 POUŽITÉ ZDROJE

BARRETT, Christopher B. *Food aid in response to acute food insecurity*. Background Paper prepared for FAO State of food and agriculture 2006 report [online]. [b.m.]: Christopher B. Barrett, 2006. 20 s. [cit. 2007-4-24]. Dostupné z <http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/FoodAid&AcuteFoodInsecurityApr2006.pdf>.

BBC. *Country profile: Uganda* [online]. © 2007a, poslední revize 13. 4. 2004 [cit. 2007-4-22]. Dostupné z <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/1069166.stm>.

BBC. *Q&A: Food crises and aid* [online]. © 2007b, poslední revize 26. 7. 2005 [cit. 2007-2-6]. Dostupné z <<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4718787.stm>>.

BEDNÁŘ, Jan (editor). *Meteorologický slovník výkladový a terminologický*. Praha: Academia, 1993. 594 s. ISBN 80-85368-45-5.

BORTON, John – NICHOLDS, Nigel. *Drought and famine* [online]. 2nd Edition. London: Disaster Management Training Programme, 1994. 55 s. [cit. 2006-11-3]. Dostupné z <http://www.undmtp.org/english/droughtandfamine_guide/drought_guide.pdf>.

BRAUN, Joachim Von – TEKLU, Tesfaye – WEBB, Patrick. *Famine in Africa: Causes, responses, and prevention*. Baltimore: Johns Hopkins University Press for the International Food Policy Research Institute, 1999. 240 s. ISBN 0801861217.

BRAUN, Joachim Von. *A policy agenda for famine prevention in Africa*. Food policy statement no. 13 [online]. October 1991, poslední revize 17. 7. 2002 [cit. 2006-11-11]. Dostupné z <<http://www.ifpri.org/pubs/fps/fps13.htm>>.

BUREŠ, Oldřich. *Kde hledat příčiny opakujících se hladomorů v Etiopii?* [online]. 09.3.2005 [cit. 2006-11-29]. Dostupné z <<http://www.infoservis.net/art.php?id=1069233454>>.

Causing Hunger an overview of the food crisis in Africa. Briefing Paper [online]. [Oxford?]: Oxfam, July 2006. 38 s. [cit. 2006-11-11]. Dostupné z <http://www.oxfam.org/en/files/bp91_africa_food_crisis.pdf/download>.

CROW, Ben. Understanding famine and hunger. In *Poverty and Development in the 1990s*. ALLEN, Tim – THOMAS, Alan. Oxford: Oxford University Press, 1992. s. 15–33. ISBN 0-19-877331-5.

DENG, Luka Biong. *Famine in Sudan: causes, preparedness and response. A political, social and economic analysis of the 1998 Bahr el Ghazal famine*. Discussion Paper 369 [online]. [Brighton?]: Institute of Development Studies, 1999. 112 s. [cit. 2006-10-11]. Dostupné z <<http://www.ids.ac.uk/ids/bookshop/dp/dp369.pdf>>. ISBN 1-85864-265-5.

DRÈZE, Jean – SEN, Amartya. *Hunger and public action*. Oxford: Clarendon Press, 1989. 373 s. ISBN 0-19-828365-2.

Ending the cycle of famine in Ethiopia [online]. [b.m.]: IFPRI [2002?]. 4 s. [cit. 2007-3-22]. Dostupné z <<http://www.ifpri.org/media/ethiopia/ethiopiaib.pdf>>.

Famine in Sudan, 1998: The human rights causes [online]. United States of America: Human Rights Watch, 1999 [cit. 2007-2-6]. Dostupné z <<http://www.hrw.org/reports/1999/sudan/>>. ISBN 1-56432-193-2. Kapitola I, SUMMARY AND RECOMMENDATIONS.

FAO. *FAO Statistical Yearbook 2005–2006* [online]. © 2007a [cit. 2007-4-4]. Dostupné z <http://www.fao.org/statistics/yearbook/vol_1_1/site_en.asp?page=resources>. Table A.4.

FAO. *Low-Income Food-Deficit Countries (LIFDC)* [online]. © 2007b [cit. 2007-5-13]. Dostupné z <<http://www.fao.org/countryprofiles/lifdc.asp?lang=en>>.

FAO. GIEWS. *Crop prospects and food situation* [online]. October 2006a, no. 3. 32 s. . [cit. 2007-2-7]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/j8122e/j8122e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. *Crop prospects and food situation* [online]. July 2006b, no. 2. 24 s. . [cit. 2007-2-7]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/J8104e/J8104e00.pdf>>.

FAO. *Persistent food insecurity and livelihood crisis in the Horn of Africa* [online]. 26. 4. 2006a [cit. 2007-4-4]. Dostupné z <<http://www.fao.org/newsroom/en/news/2006/1000284/index.html>>.

FAO. *Armed conflicts leading cause of world hunger emergencies* [online]. 23. 5. 2005 [cit. 2007-4-4]. Dostupné z <<http://www.fao.org/newsroom/en/news/2005/102562/index.html>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. December 2005a, no. 3. 65 s. [cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/j6853e/j6853e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. September 2005b, no. 2. 64 s. [cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/J6009e/J6009e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. April 2005c, no. 1. 65 s. [cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/007/J4758e/J4758e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. December 2004a, no. 3. 62 s. [cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/007/J3766e/J3766e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. June 2004b, no. 2. 62 s. [cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/007/J2649e/J2649e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. April 2004c, no. 1. 62 s. [cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/006/J1954e/J1954e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. December 2003a, no. 3. 62 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/006/J1119e/J1119e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. July 2003b, no. 2. 62 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/005/y9976e/y9976e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. May 2003c, no. 1. 63 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/005/y9304e/y9304e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. December 2002a, no. 3. 64 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/005/y8255e/y8255e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. August 2002b, no. 2. 66 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/005/y7411e/y7411e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. April 2002c, no. 1. 66 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/005/y6529e/y6529e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. December 2001a, no. 3. 66 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/005/y2916e/y2916e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. August 2001b, no. 2. 66 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/003/y1417e/y1417e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. April 2001c, no. 1. 70 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/003/x4868e/x4868e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. December 2000a, no. 3. 66 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/003/x9173e/x9173e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. August 2000b, no. 2. 68 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/003/x7963e/x7963e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. April 2000c, no. 1. 70 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/003/x4868e/x4868e00.pdf>>.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. April 1999, no. 1. 66 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/003/x1652e/x1652e00.pdf> >.

FAO. GIEWS. Food supply situation and crop prospects in sub-Saharan Africa. *Africa Report* [online]. December 1998, no. 3. 68 s.[cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/003/x0696e/x0696e00.pdf> >.

GIBBON, Mike Fitz – HENNESSY, Nora. *Roots of famine. Section 2: Famine causes* [online]. Cork: International Famine Centre, 2003. 22 s. [cit. 2007-1-18]. Dostupné z <<http://www.ucc.ie/famine/roots/pdfs/Roots%20of%20Famine2.pdf>>.

GROVE, A. T. *The changing geography of Africa*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 1993. 242 s. ISBN 0-19-913386-7.

HAMMOND, Laura – MAXWELL, Daniel. The Ethiopian crisis of 1999–2000: Lessons learned, questions unanswered. *Disasters* [online]. 2002. vol. 26, issue 3, s. 262–279 [cit.

2006-11-2]. Dostupné z <<http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/1467-7717.00204>>.

HENDRICKSON, Dylan – ARMON, Jeremy – MEARNS, Robin. The changing nature of conflict and famine vulnerability : the case of livestock raiding in Turkana District, Kenya. *Disasters* [online]. 1998, vol. 22, issue 3, s. 185–199 [cit. 2006-11-2]. Dostupné z <<http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/1467-7717.00086>>.

HOWE, Paul – DEVEREUX, Stephen. Famine intensity and magnitude scales: A proposal for an instrumental definition of famine. *Disasters* [online]. 2004, vol. 28, issue 4, s. 353–372 [cit. 2006-11-2]. Dostupné z <<http://www.ids.ac.uk/ids/pvty/pdf-files/FamineIntensityMagnitudeScales.pdf>>.

JENÍČEK, Vladimír – FOLTÝN, Jaroslav. *Globální problémy a světová ekonomika*. Praha: C.H. Beck, 2003. 269 s. ISBN 80-7179-795-2 .

KAŇÁKOVÁ, Naděžda. *Globální problémy*. Ostrava: Vysoká škola báňská - Technická univerzita, 2004. 148 s. ISBN 80-248-0681-9.

LENTZ, Erin C. – BARRETT, Christopher B. – HODDINOTT, John. *Food aid and dependency: implications for emergency food security assessments*. Desk Review [online]. Rome: WFP. Emergency Needs Assessment Branch, 2005. 50 s. [cit. 2007-4-24]. Dostupné z <http://aem.cornell.edu/faculty_sites/cbb2/Papers/WFPFoodAidDependencyFinalDec2005.pdf>.

LOWDER, Sarah – RANEY, Terri. *Food aid: a primer*. ESA Working Paper No. 05-05 [online]. Rome: FAO. ESA, 2005. 21 s. [cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/008/ae878e/ae878e00.pdf>>.

MATÁSEK, Luboš. *Luboš Matásek – homepage* [online]. Poslední revize 7. 4. 2007. [cit. 2007-5-18]. Dostupné z <<http://www.matasek.net/>>. Politická mapa Afriky.

MEKONNEN, Meedan. *Drought, famine, and conflict: a case from the Horn of Africa* [online]. September 2006 [cit. 2006-11-4]. Dostupné z <http://www.beyondintractability.org/case_studies/drought_famine_conflict.jsp?nid=6796>.

MYERS, Norman – KENT, Jennifer. Food and hunger in sub-Saharan Africa. *The Environmentalist* [online]. 2001, vol. 21, no. 1, s. 41–69 [cit. 2006-5-23]. Dostupné z <<http://www.springerlink.com/media/f016900lqj3rtj818rwy/contributions/p/8/4/0/p84046649j842v27.pdf>>. ISSN 1573-2991.

ORODA, Ambrose S. Ignored devastating disasters and hazards: the case of the Horn of Africa. In *Geo-information for disaster management* [online]. Berlin: Springer, 2005. s. 1401–1411 [cit. 2006-10-11]. Dostupné z <<http://www.springerlink.com/content/vnh032115t2ku7v6/fulltext.pdf>>. ISBN 978-3-540-27468-1.

The Millennium Development Goals report 2005 [online]. New York: UN, 2005. 45 s. [cit. 2007-4-21]. Dostupné z <<http://www.unfpa.org/icpd/docs/mdgrept2005.pdf>>.

The state of food and agriculture 2006: Food Aid for Food Security? [online]. Rome: FAO, 2006b. 169 s. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/a0800e/a0800e.pdf>>. ISBN 978-92-5-105600-4.

The state of food insecurity in the world 2006: Eradicating world hunger – taking stock ten years after the World Food Summit [online]. Rome: FAO, 2006c. 42 s. [cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/a0750e/a0750e00.pdf>>. ISBN 92-5-105580-7.

The state of food insecurity in the world 2004: Monitoring progress towards the World Food Summit and Millennium Development Goals [online]. Rome: FAO, 2004. 41 s. [cit. 2007-1-3]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/007/y5650e/y5650e00.pdf>>. ISBN 92-5-105178-X.

The state of food insecurity in the world 2003: Monitoring progress towards the World Food Summit and Millennium Development Goals [online]. Rome: FAO, 2003. 36 s. [cit. 2007-2-1]. Dostupné z <<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/006/j0083e/j0083e00.pdf>>. ISBN 92-5-104986-6

The state of food insecurity in the world 2002: Food insecurity: when people must live with hunger and fear starvation [online]. Rome: FAO, 2002 [cit. 2006-11-3]. Dostupné z <<http://www.fao.org/docrep/005/y7352e/y7352e00.htm>>. ISBN 92-5-104815-0.

UN. Population division. *World population prospects: the 2006 revision population database* [databáze online]. © 2007 [cit. 2007-4-21]. Dostupné z <<http://esa.un.org/unpp/>>.

UNAIDS. *Report on the global AIDS epidemic 2006* [online]. 2006 [cit. 2007-4-27]. Dostupné z <http://www.unaids.org/en/HIV_data/2006GlobalReport/default.asp>. Odkaz A global view of HIV infection : 2006 Global Report prevalence map.

UNEP. *Africa environment outlook 2: Our environment, our wealth* [online]. Malta: Progress Press, 2006. 542 s. [cit. 2007-4-4]. Dostupné z <http://www.unep.org/DEWA/Africa/docs/en/AEO2_Our_Environ_Our_Wealth.pdf>. ISBN 92-807-2691-9.

UNEP. *Africa environment outlook* [online]. Poslední revize 3. 7. 2002a [cit. 2007-4-4]. Dostupné z <<http://www.unep.org/dewa/Africa/publications/AEO-1/>>. Kapitola 2, část F: Land, East Africa.

UNEP. *Global environment outlook 3: Past, present and future perspectives* [online]. London: Earthscan, 2002b. 426 s. [cit. 2007-4-4]. Dostupné z <<http://www.unep.org/GEO/geo3/english/pdf.htm>>. ISBN 1-85383-845-4.

Universität Hamburg. Arbeitsgemeinschaft Kriegsursachenforschung. *Kriege und bewaffnete Konflikte in Afrika seit 1945* [online]. Poslední revize 22. 11. 2005 [cit. 2007-4-22]. Dostupné z <http://www.sozialwiss.uni-hamburg.de/publish/Ipw/Akuf/archiv_afrika.htm>.

VOLENEC, Otakar. Několik poznámek k problému konfliktů v Africe. In *Konflikty v současném rozvojovém světě: grantové vědecké projekty*. Vysoká škola ekonomická v

Praze. Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka. Praha: Oeconomica, 2005. s. 89–107.
ISBN 80-245-0943-1.

VOTRUBEC, Ctibor. *Afrika : Zeměpisný přehled kontinentu a jeho oblastně ekonomické problémy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973. 593 s.

WEBB, Patrick. *Food as aid: trends, needs and challenges in the 21st century*. Occasional Papers No. 14 [online]. Rome: WFP, 2003. 28 s. [cit. 2006-11-11]. Dostupné z <<http://www.wfp.org/policies/policy/other/index.html#>>.

WEBB, Patrick – BRAUN, Joachim Von – YOHANNES, Yisehac. *Famine in Ethiopia: policy implications of coping failure at national and household levels*. Research report 92 [online]. Washington: IFPRI, 1992. 170 s. [cit. 2007-4-6]. Dostupné z <<http://www.ifpri.org/pubs/abstract/92/rr92.pdf>>. ISBN 0-89629-095-6.

WFP. *The changing face of famine* [online]. 31. 1. 2007, [cit. 2007-4-4]. Dostupné z <<http://www.wfp.org/english/?ModuleID=137&Key=2357>>.

WFP. *2005 Food aid flows: The food aid monitor* [online]. June 2006a [cit. 2007-4-24]. Dostupné z <<http://www.wfp.org/interfais/index2.htm#>>.

WFP. *Where we work - Djibouti* [online]. © 2006b [cit. 2006-12-9]. Dostupné z <http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?region=2§ion=9&sub_section=2&country=262>.

WFP. *Where we work - Eritrea* [online]. © 2006c [cit. 2006-12-9]. Dostupné z <http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?region=2§ion=9&sub_section=2&country=232>.

WFP. *Where we work - Ethiopia* [online]. © 2006d [cit. 2006-12-9]. Dostupné z <http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?region=2§ion=9&sub_section=2&country=231>.

WFP. *Where we work - Kenya* [online]. © 2006e [cit. 2006-12-9]. Dostupné z <http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?region=2§ion=9&sub_section=2&country=404>.

WFP. *Where we work - Somalia* [online]. © 2006f [cit. 2006-12-9]. Dostupné z <http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?region=2§ion=9&sub_section=2&country=706>.

WFP. *Where we work - Sudan* [online]. © 2006g [cit. 2006-12-9]. Dostupné z <http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?country=736>.

WFP. *Where we work - Tanzania* [online]. © 2006h [cit. 2006-12-9]. Dostupné z <http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?region=2§ion=9&sub_section=2&country=834>.

WFP. *Where we work - Uganda* [online]. © 2006i [cit. 2006-12-9]. Dostupné z <http://www.wfp.org/country_brief/indexcountry.asp?region=2§ion=9&sub_section=2&country=800>.

Wikipedia, the free encyclopedia. *Thomas Malthus* [online]. Poslední revize 17. 5. 2007 [cit. 2007-5-18]. Dostupné z <http://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Malthus >.

PŘÍLOHY

Příloha 1: Politická mapa Afriky

Příloha 2: Africké státy zasažené hladomory v 60.–90. letech 20. století

Příloha 3: Oblasti v Súdánu zasažené hladomory během 80. a 90. let 20. století

Příloha 4: Oblasti v Etiopii a Eritreji s častým výskytem hladomorů

AFRIKA - politická mapa

© Luboš MATÁSEK, 2004

INDICKÝ O. oceán

Guinejský záliv moře, záliv

Kongo řeka

J. Čad jezero

MĚSTA

- DURBAN více než 1 000 000 obyv.
- Yaoundé 1 000 000 - 500 000 obyv.
- Kigali 500 000 - 100 000 obyv.
- Mbabane menší než 100 000 obyv.

— státní hranice

■ Pretoria hlavní město

0 500 1000 km

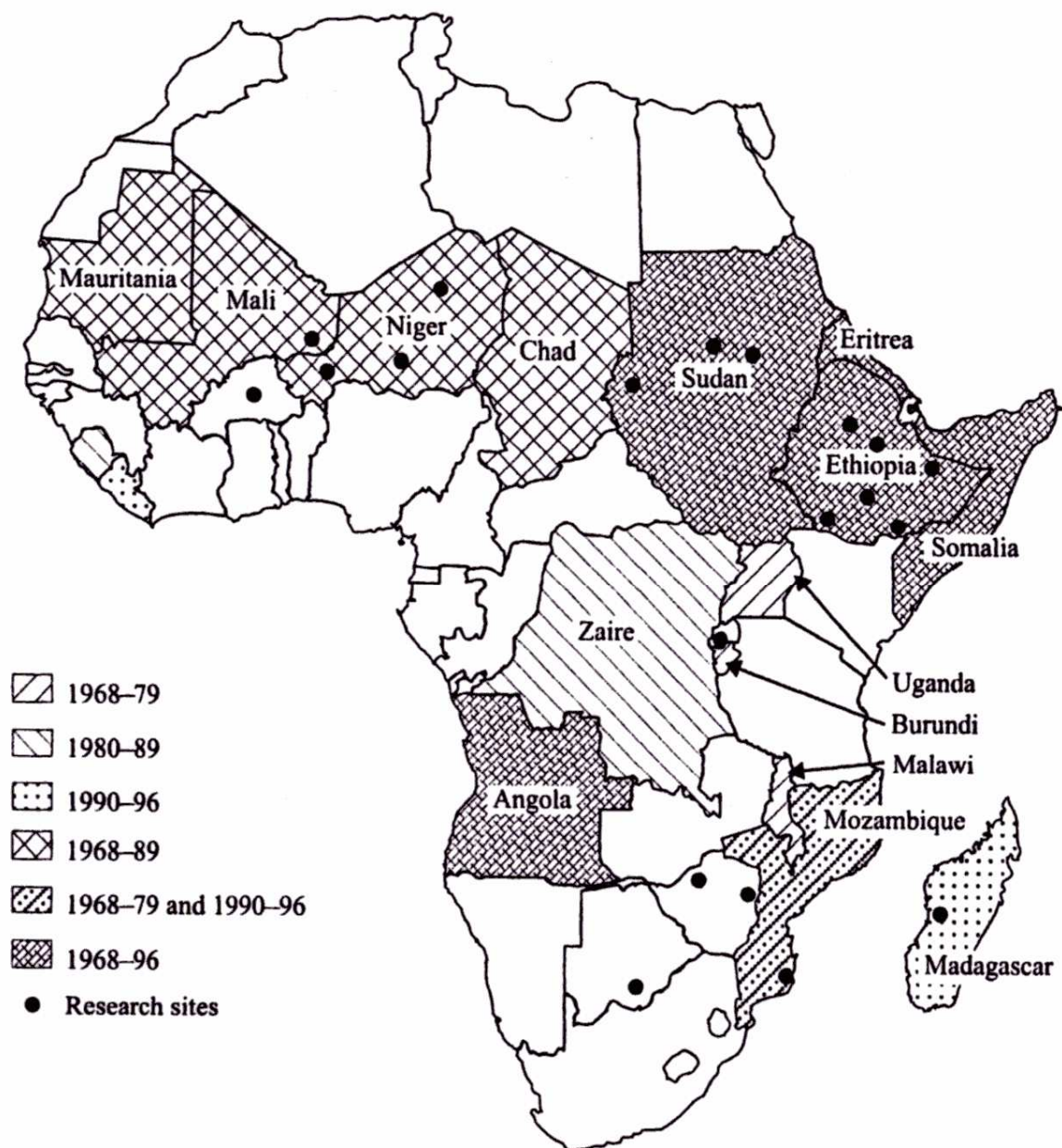
1 : 40 000 000

SEZNAM ZKRATEK

- G. Guinea
- G. B. Guinea-Bissau
- S. L. Sierra Leone
- R. Rwanda
- B. Burundi

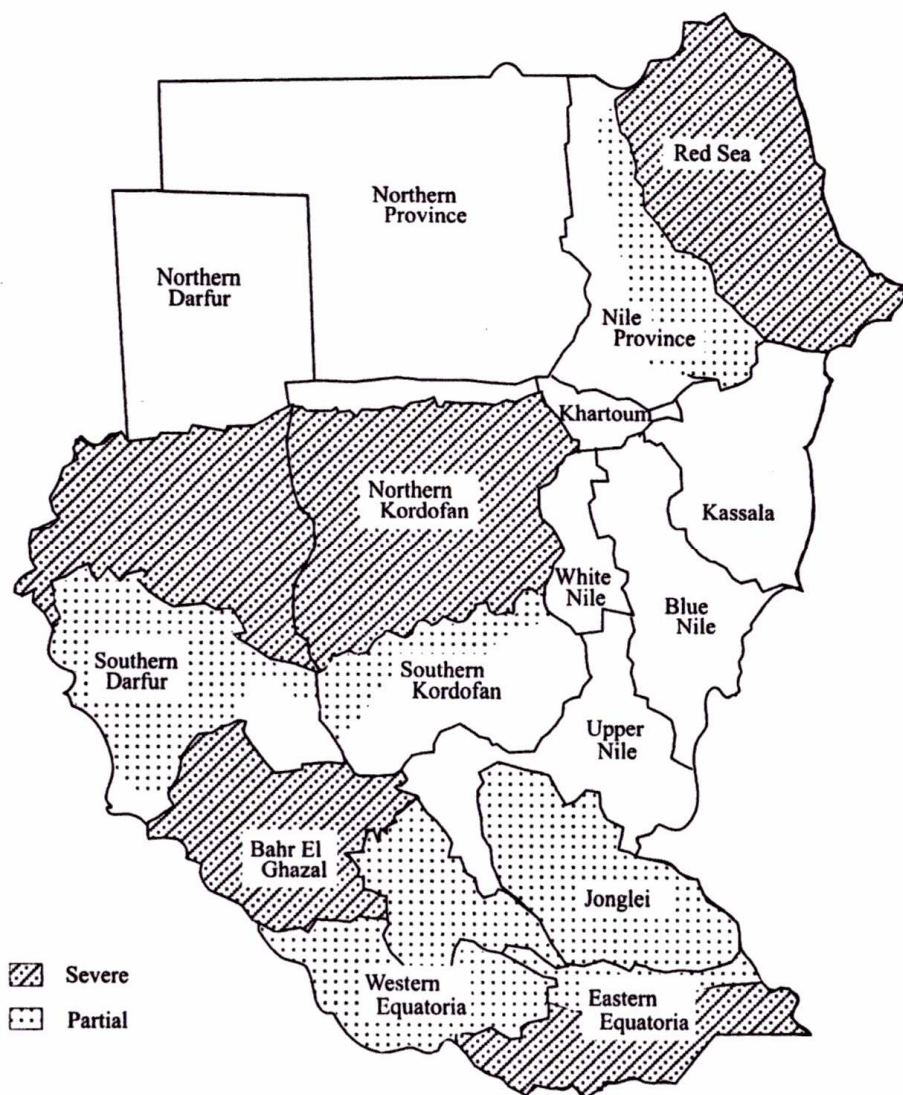
Zdroj: MATÁSEK (2007)

Příloha 2: Africké státy zasažené hladomory v 60.–90. letech 20. století

Poznámka: Research sites – výzkumná místa pro publikaci.
Zdroj: BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 16)

Příloha 3: Oblasti v Súdánu zasažené hladomory během 80. a 90. let 20. století

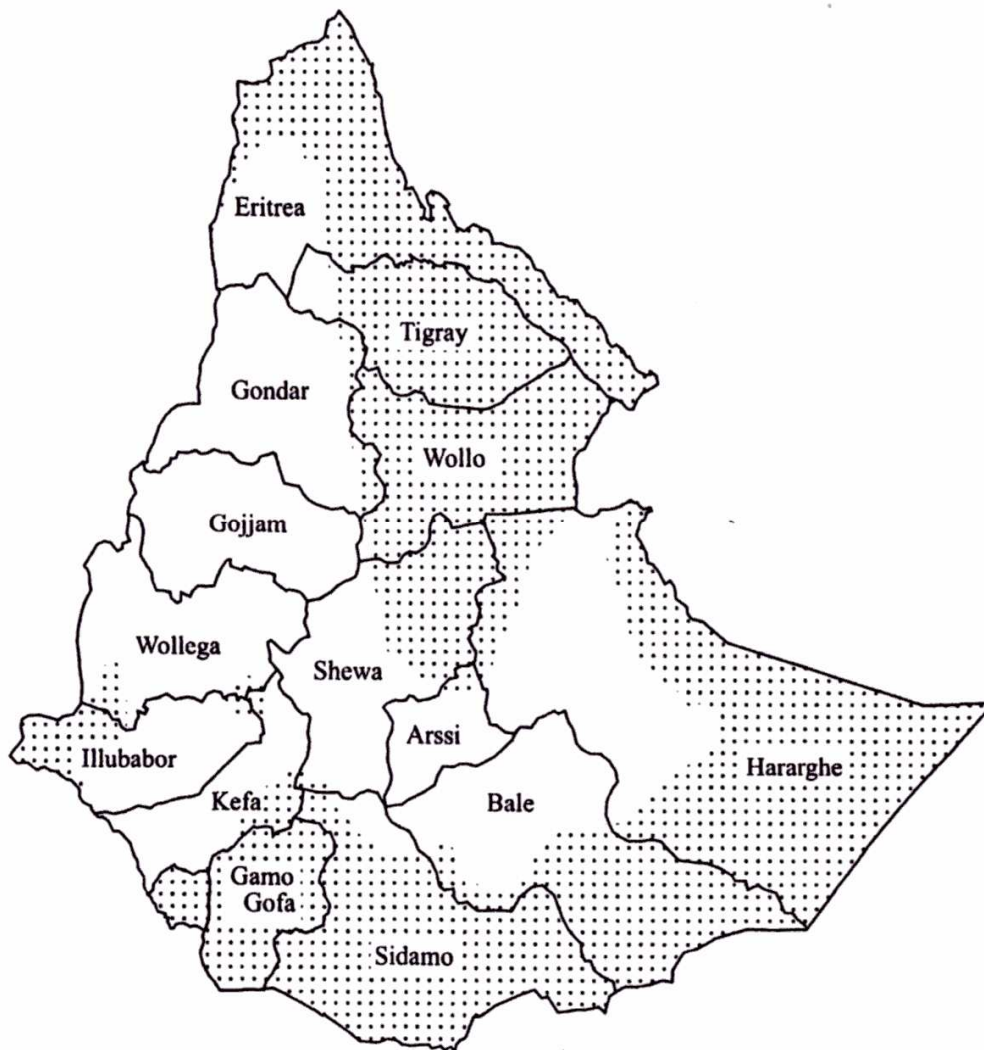

Poznámka: Severe – vážně postižené oblasti.

Partial – částečně postižené oblasti.

Zdroj: BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 36)

Příloha 4: Oblasti v Etiopii a Eritreji s častým výskytem hladomorů

Poznámka: Vytečkovaná místa značí oblasti, které jsou často postihovány suchy a hladomorů.
Zdroj: BRAUN – TEKLU – WEBB (1999, s. 40)